Контрольный экземпляр

Массе а мехкий пролетареш, вIашагIкхета!

СЕРДАЛО

СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ НОХЧ-ГIАЛГIАЙ ОБКОМА, НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТЕИ МИНИСТРИЙ СОВЕТЕИ ОРГАН

«СВЕТ» Орган Чечено-Ингушского обкома КПСС, Верховного Совета и Совета Министров ЧИАССР

Газет арадувл 1923 шера денз ★ ШИНАРА, 15 НОЯБРЬ, 1988 ШУ. ★ № 136 (7639). ★ Мах 3 кеп.

Яхьа дневник

ЛаьрхIар кхоачашду

Хьинаре къахьийгад Шалински района хьайбаши кхаши леладераша карарча шера хьалхарча кхаь квартала гIа. Пачхахьалкхенга планал совгIа цар ехкай 555 тонн шуреи 90 тонн дулхи. Соахка укх хана хинначунца нийсдича шура 2 проценти дулх 66 проценти дукхагIа да из. ДукхагIа хиннай доахана луш йола продукци. Масала, хIара кхоабача Iаттагара 9 бетта яьккха шура 2101 килограмм е соахкарчул 34 килограмм дукхагIа я. ХIара бIаь Iатта тIехьа хьалкхедаьд 73 Iасилг. ГIадвуаш да доахана Iул, тоъал дукха тIакхийтта хилар а.

Эггара хьалха теркам тIабохийт шаьлахоша доакъар кхоачам хиллал Iалашдара. Хьайба хIара кертана лаьрхIа 21—22 доакъара единица Iалашгъяьй укхаза. Из болх хIанз а беш ба.

Къаьстта ала деза кхаш леладерий балхах. План 23 центнер йолаш, хIара гектара тIара 29 центнер гаргга ялат чуийцад районе. Кхы а лакхагIа ба из хьокхам цхьадолча боахамашка. Масала, «Южный» совхозе — 40,9 центнер, «Курчалойский» совхозе — 37,4, «Искра» совхозе — 32,9 центнер. Геттара дика хьийкъад генараш. ХIара гектара тIара 15 центнер чуийцад уж. ХIаьта план 11 центнер мара яц.

Беррига хьувкъам чуийца баьннабац таханарчоа, цхьабакъда, массане сатийсача боарамга — 100 эзар тонн свеклаш яхара гаргагIертаб шаьлахой. Гаьнна тIехкхоачашдаьд цу хьакъехьара шоай декхараш «Шалинский», «Южный», «Московский», кхыча боахамий коллективаша.

Деша дай бац

Каст - каста леткъ республике баха нах коа тIарча оалхазарий дулх тикашка хилац, яхаш. ХIаьта наг-нагахьа хулаш дар а Iалаьмате гIийла, эца безам боагIаргбоацаш да.

Шалински районе коа тIара оалхазараш леладу ши фабрика я. Шаккхе а шоайла яхье яьлча санна планаш кхоачаш ца еш, тIехьаюсаш хьайоагIа уж. Хьаэцаргья вай «Северо-Кавказская» яхар. Соахка вIалла болх ца беш сеца лаьттай из. Фуд тIаккха хIанз болх бе йолаенначул тIехьагIа цун коллективана карагIдаьннар? Из къаьгга хьахьекхар карарча шера хьалхарча итт бетта итогаша. Пачхахьалкхенна дIа ца луш дисар эзари бIаьи тонн гаргга котамий дулх.

Бахьанаш геттара дукха корадоагIа укхазарча кулгалхошта. Уж дувзаденна да, йоах цар, доакъараш ца тоъаш а во а хиларца.

ШоллагIйола фабрика «Кавказ» яхаш я. Цун керттера декхар — пачхахьалкхенга фуаш дохкар. Цох йола план 60—70 процент мара кхоачашйиц укхаза. Из мара деций? Соахка укх хана хиннача боарамашка а кхача магац фабрика болхлошта.

Ма дарра аьлча, шеко йоацаш да уж фабрикаш XII пятилетка кхоалагIча шера декхарех лоархIаергйоацалга. Долче, шоай деша дай бац цар кулгалхой, специалисташ, болхлой.

«Притеречный» совхоза къахьегамхоша хIанзлехьа кхоачашдаьд цхьадолча технико-экономически хьокхамех дола шоай шера декхараш. Планал совгIа пачхахьалкхенна чуденнад 42 центнер ланха дикал йола тха, 100 центнер дулх. Из де аьттув баьннаб Исмаилов Узум-Хьажа, Гагиев Хизар, Алиев ХIарон керте латтача бригадаша шоай боахамерча доахана а жена а мел эша доакъар ший ханнахьа лоаттадар бахьан долаш.

Механизаторашта юкъе белгтала ба ланха говзал йола трактористаш Михаил Пономареви Николай Бурови. Дикка тIеххкхоачашъю цар шинне шоай сменни нормаш.

СУРТА ТIА: (аьрдехьара аьттехьа) У.-Хь. Исмаилов, М. Пономареви Н. Бурови.

В. ЕЛИЗАРОВА сурт.

1988 шера январе—октябре республика промышленноста баьча балхах

1988 шера январе—октябре пачхахьалкхен заказашкеи духхьаларча бувзамашкеи хьежжа продукци оттаяра договорни декхараш 96,9 процент мара кхоачашдинзар. Договорни дисциплина толхаяьй 23,4 процент йолча предприятешеи объединенешеи, цар ца оттаеш йитар 49,3 миллион сома маьха продукци, дIадахача шера цу хана ца оттаеш йитаяр 30,4 миллион сома маьха продукци.

Итт бетта яьккха промышленни продукци дIадахача шера цу хана хинначунца нийсйича 0,1 процент кIезигагIа хилар.

Продукци оттаяра договорни декхараш кхоачашдар, бIарчча хьанийцача республика промышленносте гIолла продукце балхий, даьча гIулакхий тIакхийтта боарам:

	План кхоачашъяр процент	Январе—сентябре процентаща пайдан план кхоачашъяр	1987 шера январе—октябре процентаща тIакхийтта продукци
Дерргa а республике гIолла	96,9	98,5	99,9
Союзни карайола промышленность	97,1	92,5	97,3
Республикана карайола промышленность цунца:	96,5	127,7	108,6
НГIАССР Министрий Совета карайола промышленность	93,1	128,0	123,3

Юххьанца хьахьокхаше пачхахьалкхен приемка хьалашка болх беча промышленни предприятешка дIа ца эцаш йиса продукци октябре 7,6 процент, 1,2 миллион сома маьха хилар, шу доладеннача хана денз геттара брак яь продукци 57 эзар сома маьха я.

БIарчча хьанийцача бизза болх беш хилар Шелковски, Урус-Мартана, Советски районий промышленни предприятеш.

Цу районий предприятеша дизза кхоачашдир договорни декхараш, пайда бареи тIакхетача продукцеи план кхоачашйир.

ХIаьта г. Грозне Ленински, Октябрьски, Старопромысловски районий, МагIалбика, Наьсарен, Грозненски, Гудермесски районий предприятеша договорни декхараш 97—99 процент мара кхоачашдинзар.

Промышленносте юккъерчул лохагIча боараме кхоачашдир продукци лоаттаяра договорни декхараш Шаьла (94 процент), Наурски (96,6 процент), Сунженски (87,3 процент), Ачхой-Мартана (91,8 процент), Заводской (96,3) районашка.

1987 шера январе — октябре хиначул кIезигагIа продукци йир Наурски, Сунженски, Ножай-Юртовски, Ведана, Старопромысловски, Заводской районий промышленни предприятеша.

Ер шу аханел тIехдаьнначул тIехьагIарча хана кIезигагIа арахец промышленни продукци, дIа ца луш дукхагIа юс договорегIа оттае йоагIа продукци.

Договорни декхараш кхоачашдара дукхагIа тIехьаюса предприятеш я «Красный молот» (98,4 процент), Биохимически (91,7 процент), Пищемаш (91,5 процент), Цементни (86,3 процент) заводаш, «Грознефтеоргсинтез» производственни объединени (96,7 процент).

1988 шера 10 бетта пачхахьалкхен заказал совгIа 94,4 эзар тонн мехкдаьтта, конденсат юкъе а йолаш, 114,1 миллион кубометр газ яькхай.

Доагош дола мазут даккхара, прибораш, автоматизаце средстваш, медтехника изделеш хьаяра заданеш кхоачашъяьй.

Бакъда ацетон, полиэтилен, дизельни доагор даккхара, низковольтни аппаратура, пений материалаш, кирпичкаш, тракторни прицепаш, мехкдаьтта аппаратура хьаяра заданеш кхоачашъяьяц.

Изделеш хан-ханнахьа хьаяц, ах бетта йоагIа тракторни прицепаш, мебель хьайир, консерваши кхыйола продукции арахийцар октябрь бетта тIеххьарча кIиргIа.

Январе — октябре халкъа эша товараш (алкогольни малараш доацаш) арахийцад 426 миллион сомий маьха (рознични маьха), дIадахача шера цу хана хийцачул 11,6 процент дукхагIа а хийцад.

Кхачан керттера продукташ арахийцай укх тайпара:

	1988 шера январе—октябре хьадаьр	План кхоачашъяра процент	1988 шера январь—октябрь 1987 шера январа—октябра процентаща
Дулх (пачхахьалкхен резервай биидалцара), эзараш тоннаш	15,3	89	104
Колбасни изделеш, эзараш тоннаш	5,5	99,4	104
Хьайбай даьтта, тоннаш	691	110	86
Гаьнарий даьтта, эзараш тоннаш	3,4	143	17-зза
Мерзача шурий продукци шура лоархIаш (пачхахьалкхен резервай биидалцара) эзараш тоннаш	67,7	99,7	108
Хьаьна нахча, эзараш тоннаш	2,0	106	117
Кондитерски изделеш, эзараш тоннаш	7,5	108	113
Консерваш, миллионаш условни банкаш	145,8	83	90
царца:			
сомийн баьцадаарийн яраш царех	145,4	83	99,8
сомий сокаш	72,5	119	105
Минеральни хий, миллионаш ахлитраш	24,1	100,3	99,0
Алкогольни доаца малараш, эзараш декалитраш	1378	95	124

Торгови организацешка кхихьай дика йоаца изделеш. 1988 шера 10 бетта торгинспекце хьежача брак яьй «Силуэт» объединене, Грозненски кога гIирса фабрика, Швейни производственни объединене, Грозненски городской кхачан комбината, Наурски даьтта, нахча завода продукци.

Кхачан доаца халкъа эша товараш соахка цу хана даьчул 15,6 процент дукхагIа хьадаьд.

Бакъда дикка дукхача предприятеша кхоачашъяц бахача наха эша товараш хьадара заданеш.

Кхачан доаца пачхахьалкхен заказегIа товараш лоаттадара итт бетта заданеш (яйгача промышленноста изделеш йоацаш) кхоачашъяьяц 13 процент предприятеша. Царна юкъе я Радиотехнически завод, «Грознефтеоргсинтез», «Чечингушстройматериалы» производственни объединенеш, «Красный молот» завод.

Яйгача промышленноста еррига продукци рознични маьхашка 30 процент дукхагIа хиннай.

Из деш кIезигагIа лоаттадир дуккхача наха хоатта товараш.

Ханал хьалха

Дог айденна бар Грозненски района «Майская» яхача коа тIара оалхазараш лeладеча фабрика болхлойи кулгалхойи ноябра хьалхарча деношка. Из кхеталуш а дар: цар барттайнача коллективо, Сийлахь-боккхача Октябра 71 шу дизара сийна социалистически яхь а йоаржаяь, ши бутт гаргга хьалха кхоачашъяьяр диетически дулхи фуаши пачхахьалкхенга дохкарах йола планаш.

— Кхы а цхьа толам баккха аьттув баьннаб тха, — аьлар фабрика директора Тангиев Мухьмада. — ШийттaлагIча пятилетка хьалхарча кхаь шера планехи социалистически декхарехи лоархIадаьд тхо. ХIанз хьатIадоагIача шера чотагIа къахьегаш я тха коллектив.

Укх шера фабрико дохка дезаш хиннар 200 тонн диетически дулх дар. ЯлхлагIча ноябре 204 тонн дулх тикашка дIалахьийтар укхазара, из маьхала а даьккхар. ПланагIа итт миллион фуаш гулде дезача, гулдаьраш итт миллиони 13 эзари хилар.

Сево аьттув белар из де? Цу хаттара жоп луш директора М. Тангиева аьлар:

— 1988 шера 1 январе денз йиззача хозрасчетеи шешийна финансировани яреи хьалашка болх беш я коллектив. Ма дарра аьлча, дикка даха безам бале, хьинарегIа къахьега дезача эттад тхо. Цо тохаяллийтай еррига коллектив. Бухсоцаш хьахулачох тийша да болхлой алапеш а премеш а.

ХIанз фабрико баьккха толам ший кIийле йолаш ба. Масала, соахкара хьокхамаш да цунна къаьгга тешал деш. Коллективо пачхахьалкхенга дехкар шийтта миллион гаргга фуаши 254 тонн оалхазарий дулхи. Из дарца дикка тIеххкхоачашдир шийна хьалхашка латта декхараш.

ХIанз укхаза болх бераш подрядни дезалеи звеньяш я. ВIашагIъеллай шиъ подрядни бригада а. Ца хилча мегаргбола болхлой мукъабалийтаб. Фабрикера хIара саг ший моттиг йовзаш ва. Цо айбаьб наьха бехктокхам. «Цунца са бала бац» яха дешаш дицлуш доагIа фабрике.

Карара шу чакхдала цхьа бутти ах бутти бисаб. Фабрика коллективо лерхI цу юкъа фуаш дIачудалара боарам 14 миллионага дIанхоачабе, кхы тIа итташ тоннаш оалхазарий дулх пачхахьалкхенга дохка. Из дара шортта таронаш йолаш я.

Ховш да моллагIа гIулакх наьха хьинарах тийша долга. ХIаьта производствана низ ца кхобу нах кIезига бац фабрика коллективе. Царех ба оператор-слесарь Мугашев Руслан, птичницаш Булатова Сосата, Маркина Нина, вокхагIвола болхлю Дарсигов Нурдин, птицевод-оператор П. Дементеева, дуккха кхыбараш а.

М. МУРАТОВ.

СССР Конституце хувцамехи тIатохарехи долча а СССР халкъа депутаташ харжарах долча а Законий проекташ ювцаш

ДЕПУТАТ—ХАЛКЪА ВИКАЛ

Революционни перестройка, вай общество цун кIийлен тIа кердайоаккхилга хила йиш яц политически реформа а вай дерригача вахара демократизаци а еш, гласность шеръеш мара.

Вай общество кердайоаккхаш хилара таханарча этапа белгало я вай историе баьдеча, дагардар ала йиш йоацаш хиннача хана политически безам ийккхачара миллионаш бола нах шоай мехка йизза бокъонаш йола гражданаш хинна, шоай Даьхен кхела дай хинна дIаоттар.

СССР Конституце тIа хувцамаши тIатохараши дарах а СССР халкъа депутаташ харжарах а долча Законий проекташ политически реформа юридически лард я. XIX Ерригсоюзни партийни конференце решенеш кхоачашъе доладалар да ала доагIа. Уж проекташ оттаяь я перестройка революционни процесс юхаяргйоацаш хилийтара.

Ше котъяьннача дийнахье а Октябрьски революце мехкара Iаьдал Советашка да аьнна дIакхайкадир. Бакъда Сталина личноста культаи застоян ханашка Советашка Iаьдал хиннадац. Кердача проектагIа мехкарча пачхахьалкхен Iаьдала лакхера орган СССР халкъа депутатий Съезд хургья аьнна да. Октябрьски революце хьалхарча шерашка а санна мехка Iаьдал Советашка кхачийта гIертилга да из. Цу тIа гIолла лакхбала боагIа депутатах харжархой бенна тешам а лоархIам а. Депутаталла харжа воагIа нах тешаш а вовзаш а вола, Iаьдалера халкъа визза вола викал хургвола саг. Кердача проектагIа лерхI, хьалха санна духьал цаI хинна а ца Iеш, депутаталла харжа массехк кандидат оттаве. Из я бокъонца йола демократи.

Бакъда, депутата ший харжархошта хьалхашка сий а даргдац, лоархIам а хургбац цо цар законагIа доагIа хьашташ теркалдаргеи кхоачашдаргеи хьежжа мара.

Харжархой шоай депутатага кхайк никъ тоабара, хий диллара, квартирана ремонт яйтара е квартира ялийтара, кхыдола вахаре нийслу гIулакх дара гIо де аьле. Депутат оарцагIвоал из гIулакх де. Цо йоагIаш йолча органгара е гIулакхерча сагагара дIадех ше тIадихьа, шийгара харжархоша дийха гIулакх делга. Из хIанз, вайна ховш ма хиллара дуккханахьа а теркал ца деш, жоп ца луш дут. ТIаккха фу юхь хургья депутата ший харжархошта хьалхашка?

Дувцаш долча Закона проекта тIа СССР Конституце 105 статьяй хьалхара дакъа укх тайпарча редакце оттаде лерхI: «Депутата бокъо я халкъа депутатий Съезде, Лакхехьарча Совета, моттигерча Совета сессе жоп дала декхарийла йолча йоагIача пачхахьалкхен органашкеи гIулакхерча нахагеи запрос е» (вешта аьлча ше тIадихьа гIулакх делга хьадеха). Из нийса да: йоагIаш йолча органо е декхарийла волча гIулакхерча саго наха хьалхашка жоп делча бакъахьа да депутато шийна тIадена гIулакх мишта теркал а кхоачаш а даьд дувцаш. Сона хетачогIа 105 статьяй хьалхара дакъа укх тайпара кхы а чIоагIагIа оттадича бакъахьа дар: **«Харжархошта йовзийтара запрос е цунна луш дола жоп кепайоазон тIа даккха. Нагахьа санна денна жоп ше раьза воацаш дале, депутата бокъо я шозлагIа а запрос е, декхарийла волча саго цунна жоп дала деза шоай депутата гIулакх тIадихьача харжархой собране. Нагахьа санна цо ца доагIар дувце, депутато из саг ше волча гIулакха тIа хила ца воагIаш хилара дош оттаде йиш я».**

Цу тайппара хилча, депутато тIадихьа гIулакх теркал ца дича е доагIаш дола жоп ца делча яргьяц йоагIаш йола орган е гIулакхера саг. Депутатий бокъонаш чIоагIъяларга, цар авторитет лакхъяларга хьежжа мара бокъонца йола Iаьдала органаш а хинна дIаовттаргьяц Советаш. ХIаьта мехкара Iаьдал, сийлахь - воккхача Ленина кхайкадаь ма хиллара, Советашка хила деза.

Ю. ЧАХКИЕВ,
къахьегама ветеран.

КЕРДА РЕАГЕНТАШ

Мехкдаьттеи гази яккхара хIанзарча хьалаша дIадех кхы тIа а пайданегIа йола химически реагенташ хьаелга. Карабулакерча химически реагенташ еча завода коллективо «ВНИИКРнефть» яхача института Iилманхоща цхьана оттаяьй арахецача продукце ассортимент хувцара, химически реагентий дикагIдола тайпаш хьадара тIаерзаяь йола шерра программа. 1990 шера денз хьае лерхI кIезига чоп беш йола лигносульфонатни реагент е, кхыча тайпара аьлча, буровойшка эшача маркхалий стабилизатор.

ЛаьрхIа да феррохромлигносульфонат яха реагент цкъаи ахаззи дукхагIа арахеца, цох 2—3 эзар тонн яр кIезига чоп беш хургья.

ДIахо йодача хана ЛИГНОСИЛ аьнна условно цIи тилла реагент а цун модификацеш а хьае йолалургья завод. Цунца хургдац унахцIенна Iаткъаш дола хром. Цул совгIа, экологически зедеш а хургьяц из. Цу хьакъехьара цхьадола тохкамаш даь даьннад, дIахо дергдолаш а да. ЛаьрхIа да из реагент серийни хьисапе арахеца йолае. Бакъда из дара лоадам боаца проектни а монтажни а балхаш де дезаргда. Из реагент хьаяра эша керттера биидал — акриловии метакриловии мономераш.

ХIанзле тохкамаш даьд цу биидалах ювцаш йола реагенташ хьаяра. Царех я БУРЕ-нейт, БУРЕ-фло. Шеко йоацаш, дуккха пайданегIа я уж хьалха лелаеш хиннача препарател.

Ма дарра аьлча, реагентий дикагIдолча тайпаша новкъостал дергда лаьттан ченашкара дукхагIа мехкдаьттеи гази даккха, гонахьара хьал унахцIенагIа дерзаде.

А. СИНЧИНОВ.

ХУРГБОЛЧА ХЬУВКЪАМА

Ма хулла тешамегIа лард йолла гIерташ къахьегаш ба хIанз Ачхой-Мартановски района «Самашкинский» совхоза кхаш леладераш. ТолашагIа йолча агротехнически хана 2117 гектара тIа дIайийра гурахьа ялата, доакъара юв культураш.

Из болх беш геттара дика къахьийгар механизатораша Оздоева Секимата, Магомаева Рахима, Газмагомадов Израила, Буриев Умара, кхычар. Норма 10 гектар йолаш дийнахьа 15 — 18 гектар дIаювра царех хIаране.

ХIанз беррига теркам бIаьсти дIаювргйолча культурашта лаьрхIа лаьтта кийчдара тIабахийта къахьегаш ба.

— Дерригa 1325 гектар лаьтта да укх шера зяба аха дезаш, — дувц совхоза керттерча агронома Назыров Салавде. — Цунах 600 гектар гаргга аьха даьккхад хIанзле.

ХIара дийнахьа ворхI агрегат арайоаккх из болх бара. Уж лелаеча механизатораштa юкъе балха норма кхоачаш ца еш цаI вац. ХIаьта а дикагIа къахьег Джабаров Алмана, Абдулаев ХIарона, Дадаев Хьусена.

В. КУРБАНОВ.

Кооперативни болама—шерра никъ

Наьха хьаштий-терко

Городе бахача наха дика йовзаш я «Дошо сай» яхача кафена юхе йоалла «Кооператор» яха тика. «Рескоопторга» чуйоагIа из. Укхазара эца йиш я дулх, баьцадаараш, сом, сокаш, кхыдола кхачан товараш. Цхьабакъда, уж ма эшша дукха а ма хетта дика а да аьлча нийса хургдац. Дале а, цаI да даим хувца ца луш: маьхаш лакха да укхаза.

Укх тIеххьарча массехк шера цахаддаш планаш кхоачаш ца еш, тIехьабусараштa юкъе йолаш хьайоагIар тика коллектив. Хийла моттигаш хулар шийна хьалхашка латтача декхарех 50 процент а из лоархIа ца еш. Кхы Iа яха наьха бIарг тIаозаш яцар тика чухьнахьара помещени, витринаш. ХIаьта ер бIаьсти йолалуш керда заведующи Исмаилов Асланбек хьожавича гIоч... овлангара денз хувцаделар гIулакхаш.

Тхо цига нийсденнача хана машина тIара дулх Iодоаккхаши из дIачукхухьаши боахкар тика болхлой. Товар холодильника чу дилла бахьан дацар, доддаше а тараза тIа додар из. Из сихха дIаэцар наха.

Дулх укхаза кхаь категорегIа а бе-бе а да. Цхьаннахьа дохк тIехкаш тIара дулх, шоллагIчахьа — аьтар, кхычахьа — филе. Эцархошта ловш хуле долаш да докъадаь дулх, тайп - тайпара колбасаш.

— Дезе бежана а, устагIан а, коа тIарча оалхазарий а, нутрияй а дулх хул тхога,— йоах цу отдела болхлочо Р. Атанесова. — ДукхагIча даькъе республике бахача наха шоай доалахьара хьайбаши оалхазараши да уж. Тха керттера декхар — продукци маьхалъяккхар. Ховш ма дий, холодильника чу улле а, дулха чам сиха бовлга. Цудухьа тхоай низ дIакхоачар ду оаха из сихагIа эцархошка дIаклхачийтар духьа.

Йоккхача отделе болх беши саг мара вац. Цар шоаш ду грузчикий, дулх оатарий, продавеций балхаш.

— Совлен бола нах хьаэцац отделе, — йоах Р. Атанесова. — ТIаккха-м фу кооператив хулар тхачох.

Къайле яц, дулх дохка моттигаш кхы Iа яха цIена хилац. Цу суртага дIаIемад вай. Укхаза иштта дац. Массанахьа лостам ба. ХьалххагIе а аьта а аьта, сортировка а яь кийчдаьд дулх. Шийна езза чIегилг хьаэца таро йолаш ва эцархо. Кхы а да белгал ца даьккхача даргдоацаш: продавецаш безаме ба нахаца.

Кхыча тайпара хьал да баьцадаараши соми бохкача отделашка. Долаш дар цIена, наьха бIарг тIаозаргболчча тайпара кийчдаь дале а, къемиска я уж. Эггара хьалха ала безам ба коартолех. Халкъо «шоллагIа маькх» аьна цIи тилла из товар геттара эсала да. Нагахьа бурилг яц царна юкъе талха ца йолалуш. ЧIорамъяьхача аханел совгIа уж дIакъастаргйолга цхьаккха шеко яц. «ЦIе» мах боаккхаш я кабуц, морковка, кIай а Iаьржа а хоарсам. Цхьан саьнга яда зIамига баьццара бурилгаш. Продавецо хьа ца аьлча, уж мандаринаш йолга къоастаде магaнзар тхона. ХIаьта мах —кхо сом!

— ДукхагIча даькъе тхона баьцадаараши соми лоаттабераш Грозненски района боахамаш да. — йоах заведующе А. Исмаилова. — Царца договораш оттадаьд оаха. Новкъа да цар уж диза кхоачаш ца деш. Духхьал Ленина цIерагIча колхозо ше аьннар чакхдаьккхад: укх шера хох ма эшша хиннаб тика чу. Из ала йиш яц «Советская Россия» колхозах, «Тепличный» совхозах, кхычарех. ЦIенхаштта царца гIулакх леладе мегаргхиларах шекъяьнна я тха коллектив. Яхар — цаI да, хьадер — шоллагIа.

Кхетадац-те лакхе цIераш яьхача боахамий кулгалхоша кооперативни болам хьалаца шоаш декхарийла болга а кхачан программа кхоачашъяра из Iалаьмате лоархIаме долга а?

Кооператорий болх юхатеттача бахьанех цаI — маьхий политика нийса ца хилар. Цох лаьца масал ер да.

— Грозненцашта дагадоагIа хургда, — аьлар А. Исмаилова, — массехк шу хьалха котамий дулх шортта долаш дар городе. Цхьа моллагIйола продукци эца а башацар нах. Дале а, наьха шоай доалахьара котамаш, килограммах 5 сом а долаш, хьаэца бокъо яр тха. ХIанз котамий дулх къеденнад, из дохкача йоккхий очередаш увтт. ХIаьта наьха шоай доалахьарча котамех килограммах 4 соми 70 кепиги мара дала бокъо лац тхона. ТIаккха мала раьза хургва кооператорашца гIулакх леладе? Тхо санна юкъелаттар эшаш вац царна. Цу тайпара кегар баьраш «Рескоопторга» кулгалхой ба.

— Баьцадаарийн сомийн продукцега хила йиш йолчул совгIа нитраташ хиларах дукха дувца вай мехка. Цу хьакъехьа масалаш дий шо долча? — хаьттар оаха заведующега.

— Уж вIалла хиннадац ала йиш йолаш вац со, — жоп делар А. Исмаилова. — Укх шера догIаш дукха хилар бахьан долаш цхьацца аьттув хиннаб городе а республике а бахача наха. ДIатеха гербицидаши удобренеши хиво йошайора. Со се юртабоахама институт яьккха а профессех агроном а ва. Цудухьа нитраташа бетарлуш бола Iоткъам дика бовз сона. Мело ца еш, сихха цу гIулакхага хьожаргйола цIенхаштта орган вIашагIйолла еза.

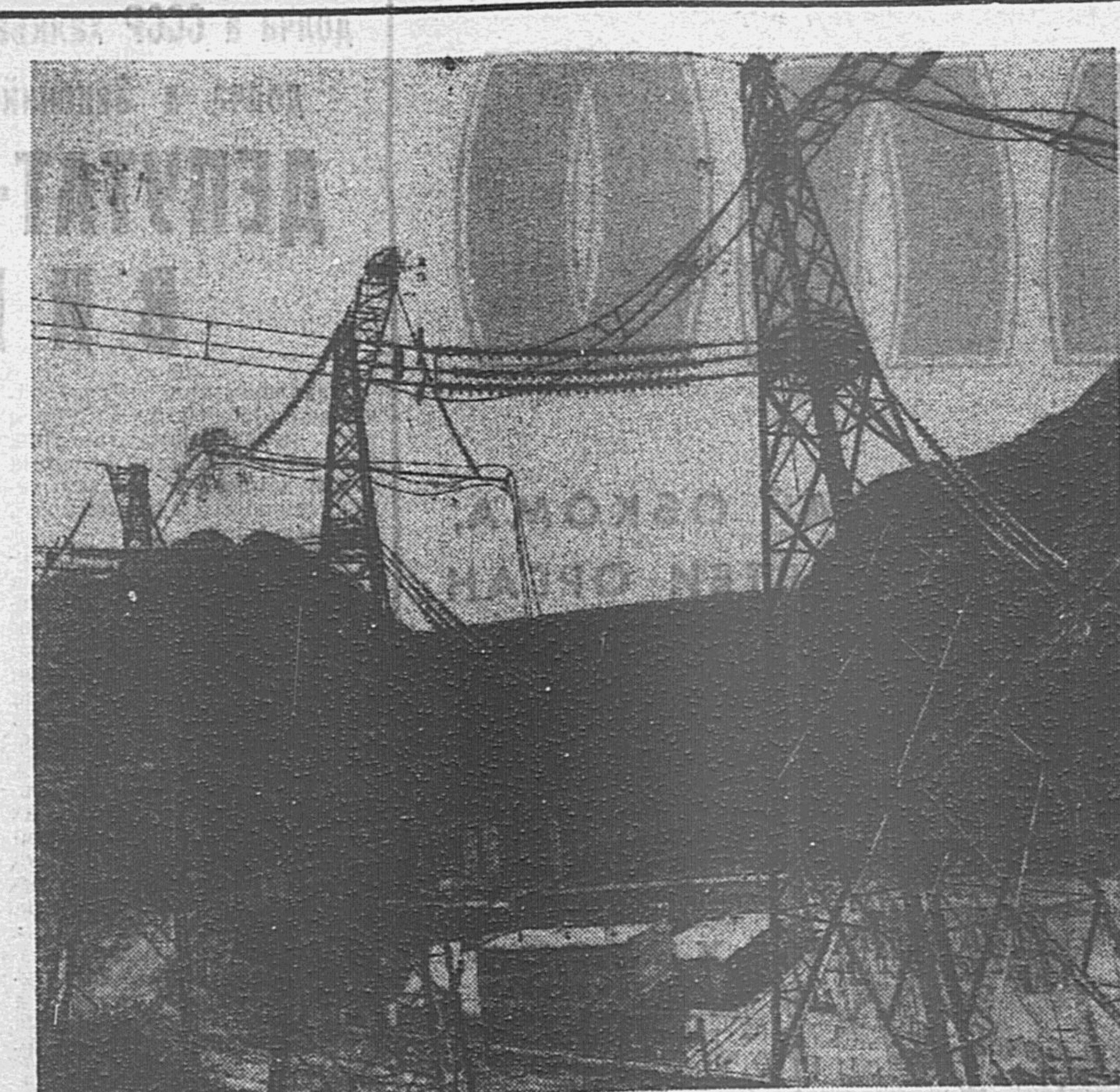
Халонаш дукха яле а «Кооператора» коллектив нийсача новкъа йолга шеко яц. ЛоархIаяьй из кхоалагIча квартала планех. Дика лел гIулакхаш хIанз а. Бокъонца тоаяьй чухье, хьаеш латт бытовкаш. Хозача а дикача а фусаме нийсвелча санна хет тика чу ваьлча. Хьалха укхаза баьлла кегар бицлуш боагIа. Уж хувцамаш деча хьинаре дакъа лаьцад продавецаша А. Абубакаровас, М. Абубакаровас, болхлоша С. Гучигова, Т. Едигорянца, заведующе заместитела М. Автурхановас, кхычар.

Кооперативаш — хано дIадехар. ДегIайоалае еза уж, керда таронаш хьаелла еза царна.

М. КАРТОЕВ.

Таджикистана кхоалагIа дакъа нах бах кердача Хатлонски области территоре тIа. Цунна чуйоагIа хьалха хинна ши область — Кулябски Курган - Тюбински, хIаьта иштта город Нурек а. Керда административни единица хьаяра бахьанех цаI — кхоачашъе езаш хьалхашка этта социальни проблемаш къостаяра наьхеи материальни ресурсаш вIашагIтоха гIерталга. Эггара хьалха дувцар да сихха наха чуIе цIенош, школаш, школе даха ха йоацача берий учрежденеш, медицински кхыйолеи социально - культурни объекташ хьалъелга.

Республика кулгалхоша яхачох, Хатлонски область йоккха потенциал йолаш я хьалхашка латта экономически социальнии декхараш кхоачашдара. Болхлой, гIулакхерча наьха, юртарча къахьегамхой, интеллигенце викалий инициатива, творчество ларде а лувцаш из къаьнара а даим къона йола а край яла могаргдолаш а яргйолаш а я ший дегIаахара кердача лакхаленашка.

СУРТА ТIА: Нуренски ГЭС.

Ю. МАШКОВА сурт.
ТАСС фотохроника.

Партийни конференцешка—отчеташи хоржамаши

Дерригa кадрех тийша да

Кхо шу даьннад Октябрьски районе тIеххьара отчетно-хоржамий партийни конференци хинна. Цу юкъа дукха хувцамаш, эргалонаш хиннай мехка. Ца хьонхалуш йисаяц уж района халкъа боахамах а.

КПСС XXVII съездо отта а я, XIX Ерригсоюзни партийни конференце решенешка дIахо къоабалъяь йола радикальни экономически реформа кхоачашъяра дешаш хьалха а даьха, шийн балха керттерча юкъмоттиге лоаттадеш болх баьб парте Октябрьски райкома бюрос. Цунна тешал деш да уж дешаш цкъа санна дуккхаза, цу даькъе парте районни комитета пленуме а дувцаш, дуккхаза а дийца хилар. Партийни комитеташа хьинаре кулгал а деш, районе тIа-тIа эшаеш латт нийслуш йола халонаш, чIоагIлуш, дегIаухаш йоагIа прогрессивни, хьалха латта тенденцеш. Низболаш йоагIа боахам лелабара керда методаш, приемаш, формаш. ДикагIа мел долчун шийн юхьигаш хьагучаювлийт йиззача боахама расчетеи шо-шоашта финансировани яреи йолча принципаша. Лакхъеннай экономически дегIаахара темпаш, общественни производства эффективность. Хаьдда дIахьалхашкахьа довлар белгалдаьннад экономикана социальни переориентаци еча даькъе а. Карара пятилетка йолаелча денз 15 процент тIакхийттай промышленни производства объемаш, Iалашдаьд къахьегама овсарле лакхлулга. Карарча шера из дегIаенай 8 процент, хIаьта хоалуш тIакхийттад промышленносте къахьегача хIара сага кхоачашдола алапи а. 12 процент тIа а кхийтта, хIанз 185 сомага дIакхаьчад из, хIара сага сих юкъера лаьрхIача.

Хьаэцаргъя вай, масала, электромеханически завод. Соахкара шу доладелча денз кердача боахама принципий кIийлен тIа укхаза болх беш я 10 участка, 2 цеха, 19 бригада коллективаш. ХIанз стабильно шийн планаши декхараши кхоачашдеш я предприяти, республикански социалистически яхье дуккхаза а котийннай из, дукхагIа алапеш ийде баьннаб предприяте къахьегамхой. Партийни организаце низ а хьинар а дIакхаьчад къахьегама коллективерча хIаране бехктокхам лакхбе а дукхагIа цунца хьашт долаш уж хулга Iалашде а.

Е хьаэцаргъя вай «Чечингобувьбыт» яха объединени. Мастерскешка, ательешка, бригадашка боахама расчетагIа гIулакхаш делга вIаштIехьдаккхар бахьан долаш коллектива гIулакхаш тоаде, тIехьаюсарий мугIарашкара из яккха аьттув баьлар. Ерригa цигa мел йола проблемаш къоастаяьй, аьнна дувца хIанз а хьалхе да, цхьабакъда, дикагIдолчун белгалонаш хIанзлехьа хьагуча-м яьннай, хIана аьлча, 22 подразделенех тахан 20-не йиззача боахама расчета кIийлен тIа болх а беш, хадданза тIеххоачашъю пайда бара шоай планаш, хоалуш айъеннай бIарччача объединене рентабельность.

Цу дерригчунца цхьана, доал дара кердача методашка яьннача предприятей коллективаша беча балхо хьахьекхад: йиззача боахама расчета кIийлен тIа къахьегара лоархIамегIа йола услови, кийчо еча юкъа предприяте финансови хьал тоаде дезаш хилар йолга. Нагахьа санна из вIаштIехь ца доаккхе, цу формагIа болх бе йиш хургьяц, хоалуш алсамъяргья баргал етта халонаш а. Из къаьгта гуш да кога гIирс беча фабрика, «Силуэт» яхача объединене, кхыча предприятей балхага хьежача. Цунца цхьана белгалдаккха деза, цу тайпара хьал цигa оттара бехк бизза партийни а советски а органашта тIабужалга а.

Боахама механизмана перестройка яра даькъе дерригa а тийша да болх хьабеш йолча кадрай хьинарах, бехктокхамах хьаькъалах, ше дечунца чIоагIIа хьашт долаш уж хиларах. Из дика кхета а деш, парте райкома бюро денхар оттадаьд лохехьарча звеньяй — цехий, участкай, бригадай — коллективай бокъонаш ма могга шеръелга чIоагIдара тIалеста.

Радикальни экономически реформа ма могга сихагIа кхоачашъяра тIалеста районе толаме чакхйоахаш я «Техперевооруженин реконструкции», «Дикал», «Экономи» яха комплексни программаш. (13 миллион сом ахча дIадахад царга). Из бахьан долаш, производствана механизацин автоматизацин яра, хьалхалатта прогрессивни технологеш юкъекхувлара балхаш дарах хьахинна пайда миллион сом гаргга ба. Керда техника юкъейоалаяр, учет нийса лелаяр бахьан долаш дикка кхоьый электроэнерги, цемент, металл, кхыйола материалаш.

Иштта, отчетни доклада тIа КПСС Октябрьски райкома хьалхарча секретара Шутин Владислав Петровича белгал ма даккхара, райкома бюрос, партийни организацеша, цхьайолча кулгалдеча кадраша доагIIача тайпара кхетадаьдац цу гIулакха лоархIам мел боккха ба, цудухьа цу лостамагIа шийн хьинар айде деза цар, ма могга чIоагIагIа юкъеувза беза цу лоархIамеча гIулакха Iилманхой а.

Парте райкома, шийн теркам къаьстта тIаоза, цо доал де дезаш бар Грознески машиннаькъа узла предприятей болх, хIана аьлча цох тийша дар города а бIарччача республика а халкъа боахама ерригача отраслей болх тешшаме дIабодилга. Цудухьа, цу хьакъехьа баьккха боккха гIа ба белорусски метод юкъейоалаяр. Цо аьттув балийтаб къахьегама овсарле 10,9 процент лакхъе, мовхьаш дIа-са кхахьарга дIадодар лохде, из бахьан долаш планал совгIа миллион сом гаргга пайда бе, нормал тIех 21 миллион тонн мовхьаш дIадахьа, поездаш лелаяра кхерамзле Iалашъе. Электрификаци яьй Беслан-Грозный яхача машиннаькъа участка. Из дерригa дика да, бакъда де йиш хиннaчох геттара зIамигa дакъа мара дац из. Хала хете а, даим а кхоачаш ца еш юс мехкдаьтта продукташ дIакхахьийтара планаш, эшшача боараме Iалашъеш яц вагонаши цистернаши, телхаю поездаш дIаахийтара графикаш.

Цхьадола кхоачамбоацараш нийслу района гIишлошъеча организацешка а. Хадданза шоай планаши декхараши кхоачаш ца дулуш болх беш я «Чеченингушводстроя» ПМК-1, «Чечингдорремстроя» ДРСУ-1, «Кавказгазспецстроя» СпецСМУ-1 коллективаш. Эггара сагото йойта гIулакх да цу хьакъехьа, ерригача процессашта доал деш бараш боахама кулгалхой а болаш, коммунисташи уж чубоагIа партийни организацеши цу лоархIамеча гIулакха юстара латташ хилар.

Социальнии производственнии дешаш кхоачашдеча дукха хIамаш карагIдаргдар къахьегама коллективай Советаша беча балха леррагIа лостам луш баларе. Районе уж вIашагIъехкай 73 коллективе. Царех хьинар долашагIа яраш я локомотивни депо, «Промавтоматика» НПО, кога гIирс беча фабрике, машиннаькъа ОРС-е, кхычахьа вIашагIъехкараш. Цар балха тIа хьагучаювла хьалха латта опыт Iомаяр, кхычахьа из дIайовзийтар, царех хьадоала пайдане дар шергагIа дIа-са доаржадар — из да парте райкома керттерчарех цхьа декхар. Дале а, белгалдаккха деза, цу лоархIамеча гIулакха тIа райкома членаша дукха ледарлонаш юблийталга, цар балха леррагIа тIахьожам ца лоаттабаьлга. Из бахьан долаш, дукха а СТК-аш, духхьал каьхата тIа хилар мара, кхы цхьаккха хIаманца хьабелгалъяьннаяц.

Кадраш... Уж массе оагIорахьара дегIакхувлара даькъе лоархIаме моттиг дIалоацаш хIама да лакха идеологически кхетам царна лулга. Цу лостамагIа даьр кIезига дац. ХIара сагаца къаьсткъаьста бу кхетамбалара болх леррагIа бара дукхагIа терко е баьннаб райкома болхлой, самокритичнегIа мах бу гIулакхий долаш долча хьала, доал дара даькъе хоалуш да политически методашка уж баьнналга.

Вагонни а локомотивни а депо, 2-чеи 5-чеи городской больницашна, «Чеченингушагропромпроект» институте политически дешар эргадоаккхача даькъе яьча анализо хьагойтад занятей чулоацам кIоаргбеннaлга, ладувгIарий царца дукхагIа хьашт долга, каст-каста е баьннаб укхаза дискуссеш, вIаши дагабувлаш ду къамаьлаш. Дешар айххагIа дувз кхоачашде дезача хаьддача декхаращца. Цхьабакъда, цу тайпара хьал массанахьа а дац. Дукха кхоачамбоацараш дувлийт цу хьакъехьа «Кавказгазспецстроя» СМУ-1, СМУ-2, кога гIирс беча фабрика, машиннаькъа отделене, карьероуправлене, кхыча предприятей партийни организацей коммунисташа.

Дукха да къоастаданза дешаш атеистически кхетам луча даькъе а. ХIанз а эсала пайда ийбу аудитореца, наьха къаьсттача группашца еча дискуссеех, даьлах тешаращеи ца тешаращеи деча вIашагIкхетарех.

Кадрех дувцаш ца аьлча даргдац цхьан лоархIамеча, парте райкома а бехкагIа, нийсденнача кхоачамбоацарех. Районе я ПТУ-21. Из хьалъеча хана эггара низ болашагIа комплекс хургйолаш лаьрхIа дар, хIана аьлча, коммунальни боахама чIоагIагIа эша кадраш кийчъе езаш яр из. Бакъда, оборудованеца Iалашъяь, лерттIа финансировани яь из ца хилар бахьан долаш, кадраш юхакийчъяра дешара-производственни комбинат е лаьрхIад цох. ХIаьта, цу дешара заведене хьакъехьара партийни, советски органий, НГIАССР Министрий Совета позици кхетае а хала да.

Отчетни доклад кIоарга чулоацам болаш йолга белгал а доаккхаш, парте райкома баьча хаьддача балхах кIезига дувц цу тIа, яхаш, ирра критика еш къамаьл дир «Промавтоматика» НПО генеральни директора заместителa В. С. Глухова. ХIара конференцегара конференцега йоалаш юс отчетни доклада тIа цхьайола бIарчча абзацаш, цхьаккха хIама тIатеха-тIерадаьккха доацаш. Цудухьа, предприяте адресагIа яь цхьайола критика нийса яь яц, кхыметтел харц дувцаш моттигаш а я. Отчетни юкъа парте райкомо айбаьбац хIара шийн члена бехктокхам, хьинар. Дукха нах ба пленумашка, собранешка «сийлен членаш» а хинна дIаэттараш, хIана аьлча царех хIаранена еннаяц хаьдда йола массазара поручененеш.

Из къамаьл дIахохьош, районни комитета балха тIа нийсденнача кхоачамбоацарех дувцаш, лоархIаме тIатохар дир вагонни депо оператора З. К. Мороза. Машиннаькъа узле соцкультбыта дешай кIезига терко ю, Червленная-Узловая яхача шоай поселке клуб, транспорт ца хиларах дийцар цо, дог а лазаш. Кхыметтел парикмахерски яц цигa, лаьрхIа машиннаькъахошта луш йолча шурийца Iалашбац. Из бахьан долаш геттара дукха хувцалу кадраш. ХIаьта, узловой парткома а парте райкома а оагIорахьара цу хьакъехьа лерттIа дIакхоачаш гIо дац шоашта, аьнна, белгалдаьккхар цо.

Парте райкома аппарата болхлой къахьегама коллективашка наггахьа мара е вIалла гуча ца боала хьаьший хиларах дийцар ше пренешка къамаьл деш «Промавтоматика» НПО электронно-монтажни цеха радиоаппаратура регулировщика Г. М. Терентьева. Цудухьа хац царна, цар сагото ер, къувлаш дар фуд, довзац наьха хьашташ. Облсовпрофа шийн доалахьа йолча профкомий председателаш Iомабу тайп-тайпарча профкурсашка, хIаьта из деш дац парте райкомо. Цудухьа хувцабеннаб 20 процент совгIа партгруппоргаш, парторганизацей 40 секретарь. Из бахьан долаш парте мугIарашкара дIаваьккхав 49 саг, парте хьа ца эцаш висав районе 16 парте членалла кандидат. Кадрови политика дешашка талмастта хьежар бахьан долаш, балха тIа цIенхаштта гIалаташ дувлийтарах дIабаьхаб туббольница керттера лор А. З. Хункаеви № 156 йолча бегIий беша заведующи А. И. Тарасенкои. Из нийслургдацар болх беча наьха терко йоре, доагIар царгара ханнахьа хьа а дехаш, эшшаш дола гIо царна деш хинна даларе.

Комсомол — парте эггара тешамегIа вола гIонча. Цун мугIарех, хьастачура хий санна, шийн низ хьаийбу парте. Цудухьа кагирхой организацена леррагIа лостам балара парте Центральни Комитето 1985 шера тIаийцар комсомола кулгалдарах бола сопам. Цу хьакъехьа парте райкомо шоай эсала йоахо яь хиларах дийцар ВЛКСМ райкома хьалхарча секретара А. Д. Осмаева.

Бюро заседанешка укх кхаь шера цкъа мара ладийгIадац шийн отчетага, хIаьта партийни организацешка из даь хиларах ховш цхьаккха хIама дац, аьнна, белгалдаьккхар цо. Комсомола викалаш юкъеболхаш бац СТК составашка, цар мненега ладувгIаш саг вац. Иштта да райисполкомацара бувзамаш а.

Отчетни юкъе парте районни комитета балха тIа нийсденна кхоачамбоацараш хьагучадоахаш, карагIдаьннар белгалдоахаш къамаьлаш дир конференце коммуниcташа А. В. Гражданкина, В. Г. Егорочкинас, И. В. Норенкос, Т. С. Тасуевас, З. Х. Салиховас, кхычар.

Конференце балха юкъе дакъа а лаьцар къамаьл а дир КПСС обкома секретара Е. В. Тумсоева.

Парте Октябрьски райкома хьалхарча секретаралла цIаьккхазза а В. П. Шутин хержар.

Р. АУШЕВ.

Отчетни экономически хьоkхамашка диллача «Грознефтехимремстрой» треста механизаце управлене коллектив кхы Iа яха садаа дезаш яц. Масала, карарча шера хьалхарча кхаь квартале машинаштеи механизмаштеи эксплуатаци яра план 104,9 процент кхоачашъяьй, 100 эзар сом гаргга цIена пайда баьб, рационализаторски предложенеех пайда эцалга лийрхIачул 33 процент дукхагIа да.

ДукхагIа теркам тIабохийт социалистически яхь вIаштIехьъяккхара. ХIара кварталагIа итогаш ю. Укх шера хьалхарча шин квартале толам баьккхаб Е. Цимлянске кулгалдеча № 1 йолча участка коллективо. КхоалагIча квартале аьттув баьннаб № 3 йолча участка къахьегамхой (кулгалхо — И. Малаев). Шоай производственни план 104,2 процент кхоачашъяьй цар, къахьегама дисциплина толхаяь цхьа моттиг нийсъялийтаяц. Из деча дикка доккха дакъа юкъедихьад слесарий бригадира А. Минеева, автокрана машиниста Н. Яковлева, водителаша И. Яковлева, Н. Меркулова, В. Акишина.

ПЛАН ЯЬ ЯЛЕ А...

— Тха коллективо ерригача объединенена техникеи механизмаши лоаттаю, — йоах УМ начальника Н. Любимова. — Соца болх бераш лакха квалификаци йолаш а шоаш хьадечох дог лазаш а нах ба. Хьалхашка латта декхараш дика кхетаду цар. Цхьабакъда, долаш да кхы а овсарегIа болх бе тхона таро ца лу бахьанаш а.

Кулгалхочо дувц техника тишъенна, ше юаргйола ха йиаь яьнна хиларах. Ахаш хIана яц аьнна машинаши механизмаши списани е мара пайдана яц. Цигара хьадоагIа царна каст-каста ремонташ еш, рузкъа а ха а йоае езаш хилар. Цул совгIа, эшаш йола оатхалаш лаха а Iалаьмате хала хул.

Къамаьл дац, механизаце управлене болхлой професси аттачарех а бIарг тIаозарех а яц. Цудухьа хургда-кх, керда нах укхаза чIоаггIа озалуш боагIалга. Мадарра аьлча, къаьнача кадрашта когаметта нах лаха низткъало да. Цхьайолча хана керда саг «бIаргаш дIа а къайла», цох фу доал ца ховш хьаэца везаш хул. Масала, дукха ха йоаццаш, корта бохабу малар а менна, балха вера крана машинист С. Дегтерев. Цох лаьца къамаьл хилар коллективе, из лоткъавир новкъосташа, во вийцар кулгалхоша. Цхьабакъда, балхара мукъавалийтанзар из, хIана аьлча цунна метта дIаоттаве саг вацар.

Иштта масалаш кхы а хьадоаладе йиш я.

Халача хьалашка яьккха котало боккхача маьхе я. Из дика кхетаду механизаце управлене коллективо. Цудухьа социалистически яхье котало а йоах.

З. АЮБОВ.

ГРАМОТА ЕННАЙ

Дика чакхбаьккхар Малхбузехьарча электрически сетей болхлоша карарча шера хьалхара итт бутт. Дерригача технико - экономически хьокхамегIа дола декхараш 28-гIа октябрь хьатIакхачале кхоачашдаь баьлар уж. Къаьстта дукха балхаш даьд цар электропередачай линеш, электротрансформаторни подстанцеш тоаечеи уж Iан хьалашка кийчъечеи. Цу даькъе «Грозэнерго» предприятешта юкъе яьржача социалистически яхье хьалхара моттиг яккха аьттув баьннаб ЗЭС-а коллектива. Из бахьан долаш цунна еннай СССР энергетикаи электрофикацеи Министерства Сийлен грамота.

Хьалхалаттарий цIераш йоахаш хилча, белгал ца-баьхача баргбац электромонтераш Гриднев Виктор, Петросян Анатолий, мастераш Рыпочев Алексей, Къахьегама ЦIеча Байракха орден лелаю Горячев Евгений, кхыбараш.

Х. СУРУДЖАНЦ.

ЦхьайттазлагIа хержача РСФСР Лаккхехьарча Совета ийслагIа сесси

Депутата Х. Х. Бокова къамаьл

Гудермесски хоржамий округ, Нохч-ГIалгIай АССР

Хьамсара депутаташ! Вайна массанена а кIордадац шоашта чухь кIоаргга маIан дола, керда уйла яха дешаш дувца. Из ма дарра аьлча, бокъонца йолча вай революционни заман белгало я. ХIаьта вайна массанена массаза хой-теш кердача тайпара уйла е? Новкъа хете а, хац.

Селхан вай ладийгIар Россе Госпланеи Минфинеи чулоацам болча докладашка. ХIаьта, йиш йий массехк сахьата ерриге из вIаши нийсъеш йола статистика кIоаргга хьатIаэца а, расчетех дог тийша Российски Федераци санна йолча республика халкъа боахам дегIабоалабара темпашта тIехьа кхадж тасса а? Шек ва со. Цунца дувзаденна иштта хеталу: ха кхаьча еций вайна шаьрбеннача новкъара хаьдда дIадовла а кердача уйлан принципашта эггара дукхагIа йоагIаш йолча формашка довла а? Сесси хилалехьа хьалха, лоацца аннотацеш йола справочни материал а лерхIаш, ерригa итогови, расчетни даннеш депутаташка дIакхачийта яларе бакъахьа хетар сона. Докладах аьлча, из хила еза, федераце хIанзарча ханара политически мах а кхоанен социально - экономически прогноз а йолаш.

ТIеххьара дар къаьстта белгалдаккха безам бар са. Вайна массанена а хов, социальни дар наьха вахар а обществацара цар гIулакхаш а долга. Объективно аьлча, из «социальни» яха дош, материальни кIийле йоаца цхьа философски абстракци я, аьнна, хеташ хиннад итташ шерашка. Сага лоархIам бора, из станокашка, машинашка «хьежар» хиларах тарра. Паччахьалкхе тоаенна хилар а дустар алхха уж станокаш, металла, мехкдаьтта тоннаш дукха - кIезига хиларца. Бакъда, иштта дола хьокхамаш эшаш да. Амма, новкъа дар фуд аьлча, из да продукци дукхагIа яккхара а йоацаш, ца даьр даьд, аьнна, моттийтара маькарча кулгалхоша дукхагIа уйлаш яьлга. Иштта хьахилар «доккхий итташ шераш» а боахама толамаш къоастадара йола стартови рубежаш а: аргда вай, 1964 шераца нийсдича, цул тIехьагIа 1982 шераца нийсдича...

ХIанз халагIа да, сага таханарча хьашташца дувзаденна доацаш, цифрови величинашца киловзал лелае. Иштта дале а, юстарвалара такилгаш корадоагIа. Къаьстта говза голаш етт статуправлене: цун цифрашкеи цар акценташкеи хьежача цкъаза хала хул дикадар а во дар а къоастаде. Госпланеи Минфинеи докладаш тIа а дукха да чакхдаллалца дIаахланза дисараш. ДIаяхача ханаца нийсдича сага вахара цу е вокх даькъера хаьдда дола хьал довзийтац. ХIаьта юккъера оттаяьча цифраша цхьайолча регионашкара социальни проблемаш харцахьа кхетаяйта тарлургда.

Масала, тха Нохч - ГIалгIай автономни республике социальни сфера цхьайолча позицешка: баха нах дарба дареи культурно - просветительнии учрежденешца, школьнии школе даха ха йоацача берийи помещенешца Iалашбара хьакъехьа, бытовой гIулакхаш дара хьакъехьа низткъа мара оалалургдац «дегIаахар» яха хоадам беш дола дош. Цу хьокхамий хьакъехьа республика дикка тIехьаюс Российски Федераце гIоллдрча юкъерча даннешка диллача.

Бакъда, этта хьал хьанийсдара гIулакхаш дергда оаха. ХIаьта, тха республике йолча къахьегама коллективай хьашташ цхьайолча центральни ведомствай кулгалхошта тамашийна бе-башха ца хетача хьале, хала да, уж проблемаш толаме къоастаергья ала.

Мехкдаьттеи мехкдаьттахимически промышленноста министерствай бехкктокхамеча болхлоша социальни политика кхетаяц ала бахьан дац, бакъда, цар лаьца позици кхетае-м хала да. Масала, укх тIеххьарча шин шера Миннефтехимпромо шозза кIезигъяьй Нохч - ГIалгIай АССР-а нах чубаха цIеноши соцкультбыта объекташи хьалъяра хьожаяь ассигнованеш. ХIаьта, Миннефтепромо цу гIулакха къоастаяц республикерча ерригача шийн капиталовложенеех 4 процент мара.

Кхо шу хьалха СССР Союза Министрий Совет хьежар тха республикана чIоагIа эшача, совлен йола къахьегама ресурсаш общественни производства сферана сихагIеи кхы тIа а хьинарегIеи юкъеяхьара проблем а га. Цхьайолча союзни министерствашта, царца электротехнически, прибораш еча, яйгача промышленноста яраш а йолаш, тIадилладар тханцига керда предприятеш яхкар. ХIанз цкъарчоа из тIадилла гIулакх каьхата тIа мара, кхоачашдеш дац. ХIаьта из соцам тIаийцача хана денз кхо шу а ма даьннадий.

Республика гIишлон база геттара мела хилар теркал а даь, Министрий Совето декхарийла яьяр Минюгстрой, цун гIишлон индустре мощносташ дукхагIа хургйола гIулакхаш де. Бакъда, белгалъяь хиннача ялх объектах хIанзарчоа цхьаккха а хьалъяьяц.

ХIаьта автономни республике холуш дукхагIа хул «совбола» болхлой. ХIара шера царна тIакхет 5 эзар гаргга саг. Дуккхача бахьанашта тIагIолла Нохч-ГIалгIайчене баха нах, Къулбаседа Кавказа кхыча республикашкара бараш а санна, шоай даьй баьхача лаьттах дIалетача санна а бусаш, практически кхычахьа дIаболхаш бац. Бакъда, бIаьстима яьллинге а итташ эзараш бола нах мехка тайптайпарча районашка договорагIа болх бе ух. ЦIена болх бу цар. Дукнха миллионаш сомий маьха гIишлон-монтажни балхаш ду.

Аз йийцар чIоагIъенна латта практика, нагахьа санна иштта ала мегаргдале, эггара лоархIамеча проблемай хьакъехьара статистико-цифровой докладаш. Этапни вIаши нийсдераш ца дича вай йиш йоацилга кхетадеш ма дий.

ХIаьта а эггара лоархIаме хила деза общества хьаштащца нийсдер. ТIаккха, хетаргахьа вайна нийсагIа йолча тайпара хьагучаяргья общественни дегIаухачара чсалхане, вIашдухьалара процессаш. КъаьггагIа гург а я, шоай ханнахьа ца хулийташ соца а лургья конфликтни ситуацеш. ХIанз цкъаза вахара къахьача бакъдолчох хьакъаста дезаш хул вай духхьал дуккхача цифращца.

Аз дийцар республике къахьегалургдола совлен нах хиларах. ХIаьта из да ерригача паччахьалкхене къахьегама ресурсай дефицит йолча хана! Шабашникаш ба яхаш бегбоахаш сезонни балхашца цхьацца тароташ шоашта еча социальни даькъах баьхача, шера дукхагIйолча хана (бIарччача Iай) общественни пайдане бе болх боацаш бисача наха цхьайолча регионашка къаьстта дола низткъала хьал оттадеш хилар дашха а дезий.

Цифращца хIама тоадалара кхы цхьаькха аспект а я. Сессе хьачуеннача докладаш тIа я къахьегамхой вахара боарам бувза, йоагIаш йола моттиг лоаца раздел. Алапи лакхдалара цифраш шеко йоацаш я. Бакъда, цунца цхьана дикагIа хьахьокха дезар эггара хьалха эшача товарий — продуктай мах лакхбалар а. Къаьстта кооперативни торговле, хIана аьлча дулха продукташ дукхагIча даькъе кооперативни маьхагIа эца езаш хул. Иштта гIулакх дича мара гуш хургбац халкъа вахара болаш бола боарам, хьагучабаргбац товарий маьхаш лакхдалараи общеcтве цу тайпара стабильни доаца хьал оттадараи бехке болча ведомствай кулгалхой моральни бехктокхам. Демократе вайх цхьаккха а мукъавалийтац персональни бехктокхамах.

Тахан долаш дар уйла ца еш хьатIаэцарах лорадалар духьа, воаш даьчунга а де йиш йоллаше а ца деш дитачунга, чIоагIагIа хьажа безам болаш, вешта аьлча пайда ца эцаш йисача тароний уйла яр духьа хинна дIадахачун цIаьккха а критически уйла ю вай.

Цу позицеш тIара сайна хетар ала безам бар са кхоанен планахи таронехи. Реальни йий-теш прогнозаш? Я, реальни. Вайна ма хой вай нах планагIа къоастадаьчул дукхагIа хIама дулургдолаш болга. ХIанз хулаш дола хувцамаш, парте Центральни Комитет социальни нийсхон принципаш тIа общество кердаяккхара политика лерттIа дIаяхьа чIоагIо яь хилар халкъо чIоаггIа тешаш тIаэц. Дуккха а дукхагIбола нах теш перестройка идеех, шоай къахьегамца из чIоагIде а гIерт. ХIанз, хетаргахьа, цIаккха а ца хиннача тайпара лакхлу наха политически, къаьстта нравственни кхетам балара, доал дара ерригача системе нравственни гIулакх дара лоархIам. Лакхехьара Совет, цун Президиум, Министрий Совет тIехьа тIайоагIача хана а общества нравственни унахцIено йовзийташ йолча цун духовни вахара формашка дикагIа хьожаш хургья, аьнна хет. ХIаьта иштта къамий гIулакхаш дегIаахарен интернациональни кхетам баларен проблемашка а.

Дувца а дезац хIара халкъа, цунна еза а лораеш а йола шийн традицеш, обычеш цхьанне а дита бокъо йоаца шийн хьашташи йоакхои йолаш хиларах. Бакъда, йолаш я халкъашта юкъерча гIулакхий чIоагIа холуш йолча оагIонех йоагIа проблемаш а. Царцара гIулакх чIоагIа эздии хила а деза. Халкъашта юкъерча доттагIала пайда бу, аьнна хетац сона моллагIча а цхьан халкъа метта паччахьалкхен статус яларах долча дувцараша, хIаьта иштта цу е вокх коренной долча къаман халкъа цхьа къаьстта привилегеш яларо а. Иштта статус мичай эрсий метта а — вай Даьхен бIаь совгIа долча къамани халкъеи шоллагIа мотт а хинна дIаэттача къамашта юкъерча метта а. Укхаза хьоаде доагIа «коренной» яха дош политически историческии лоралуш къоастаде дезаш хилар, из цхьабарашка тоъал доацаш а да. Дукха ха йоаццаш тхона лоалахарча республикерча авторитетни новкъосто газетни статья тIа аьннад бIаьшерашка цу лаьтта бахаш хьабоагIача нахах уж «коренной» чарех бац. Иштта дувцаро чIоагIа эгIазбигар цу халкъа викалаш. Цу дерригне а, кIаьдда аьлча а, гIо дац халкъаш интернациональни кхотадара.

Вай юкъерча цхьан цIагIа дах, вай, декхарийла да шийн къаман дезала яь ца Iеш, моллагIча къамах вале а, цхьаннена а привилегеш йоацаш цу чу бахача беррига наьха а йоакхо е. Из декхар эггара хьалха вайна, паччахьалкхен лакхерча органе долча халкъий викалашта тIадож.

Чакхвоалаш Iилма коммунизма лардаш ехкарий уйлашка вала безам бар са. Идеяшта шоашта цхьаккха хIама кхоачашдулургдац. Идеяш кхоачашъяра практически низ тIабохийтаргбола нах беза. Вай моттиг — иштттача наьха строе я.

«КРАСНЫЙ МОЛОТ» ЗАВОДЕРА ХОАМАШ

ДИНАСТЕИ ВИКАЛАШ

ТIехдика къахьийгар «Красный молот» завода чон лоаладеча цеха къахьегамхоша дIабахача бетта. План 33,2 эзар сом долаш, октябрь бетта цар хьадир 65 эзар сома маьха халкъа эша товараш. Къахьегама овсарле 108 процентага кхоачаш лакхъеннай укхаза.

Хьинаре къахьегаш ба чон лоаладераш С. Смолин, Р. Колвак, Л. Олейникова. Уж кхоккхе а кастта хургйолча Ленински района партийни конференце делегаташ хержаб.

Колвак Раиса Ивановнаи Олейникова Людмила Алексеевнаи болхлой йоккхача династей викалаш ба. Цар дезал, красномолотовций коллективе къахьегаш бола дукха шераш да. Уж шаккхе а цехерча партбюро членаш а хержаб коммунисташа.

Дика накъабаьхкар Октябра цIейна «Красный молот» завода № 12 йолча цеха къахьегамхой. КхоалагIча квартале предприятерча цехий коллективашта юкъе яьржача яхье хьалхара моттиг яьккхар цар.

ПланагIа йолча керттерча продукцел совгIа цар арахийцар пхиъ чкъаьрий дIахьа кхухьеи шиъ эксперементальнии машинаш. Из деча овсаре къахьийгар слесара-сборщика В. Диогенова, электросварщика О. Егорочкина. Уж шаккхе а Ленински района партийни конференце делегаташ хержаб.

Егорочкин Олег Дмитриевич цехерча коммунистий вожак ва. Шийн вахара дуккха а шераш дIаденнад цо завода. Новкъосташа лоархI из, цо яхачунга ладувгI.

«Дийна чкъаьра» яха хьалхара машинаш хьаеча дакъа лаьцад цехерча кхыча болхлоша а. Царех ба конструктор В. Тихонов, цеха технологаш А. Тырнови В. Пономаренкои. Инженерацта дагадехар хьадеча кIезига низ, хьинар дIаденнадац бригадираш Кирюхин, Величко, Слепцов керте латтача бригадаша.

ЦЕХЕ ДИКАГIБАРАШ

Ала хIама доацаш лоархIабу шоашта хьалхашка латтача декхарех № 5 йолча мехкдаьттааппаратурни цеха болхлой. Октябрь бетта ерригa планаш тIеххоачашъеш хьабаьхкар уж. Из де аттa дацар, хIана аьлча шу доладелча гIоне кIезига халонаш лайнаяцар цар.

Цехерча бригадашта юкъе яьржача социалистически яхье котало яьккхар Радюшкина кулгалдечо, ТIаккха йоагIа Телков керте латтар.

Р. УТЕВА.

ДОАЗОЛ ДЕХЬАРА

СУРТА ТIА: «Союз» яхача кема тренажера зачетни тренировка е йолаялалехьа хьалха шоллагIча советско-французски экипажа инструктаж луш ва космонавташ кийчбеча Центра спытни инженер В. Дмитров. Аьрдехьара аьттехьа бортинженер А. А. Серебров, В. Дмитров, командир А. С. Викторенко, французски космонавт-тохкамхо М. Тоннини.

А. ПУШКАРЕВА сурт. (ТАСС).

ДУНЕ ЦХЬАН КIИРАГIА

ОКТЯБРЬСКИ КЕРДАЛОНАШ

Дукккхача наьха солидарноста митингашца, шествешца, демонстрацешца дездир дунен къахьегамхоша Сийлахь - йоккхача Октябрьски социалистически революце 71 шу дизар. Цар хьахьокх: перестройка хIара шера Россе революце кийчъеши цунна керте латташи Ленински парте кхоачашде лийрхIарашта Советски Союз гарга йодаш хилар.

Тахан, кердача, «Аврора» залпагIа дIакхайкаяьча, заман 72-гIа шу долалуча хана, вежарашха йолча партейи паччахьалкхенийи кулгалхоша шоай моаршала письмош тIа белгалдоах: вай революце дунен исторе чухь кIоарга лер йиталга. «Сийлахь-йоккха Октябрьски социалистически революци котъялари дунен тIа эггара хьалхара болхлойи ахархойи паччахьалкхе хьахилари, — белгалдоахк Лаоса кулгалхоша дайтача моаршала письмо тIа, — адамлен исторе чухь йоккха событи хинна дIаэттар, цо хьайиллар капитализмагара социализмаген коммунизмаген довлара зама».

КПСС ЦК апрельски (1985 шера) Пленум хинначул тIехьагIа дIадахача кхаь шерои ах шерои къаьгга тешал ду Октябра идейн влиянегIа дикка холуш дунен арене хувцамаш хинна хилара. Апрельски кердалонаша белгалдаьккхар эггара хьалха социалистически мехкаша цхьана гIулакхаш леладара сфера — из белггала кердайоалаш а шерлущ а йоагIача. Массанена а дика хеташ хIама да советско - китайски вIаши юкъера гIулакхаш тоадала доладалар.

Кхоанен бувзамашта йоккха перспектива а йолаш шерлуш боагIа КПСС-а коммунистически болхлойи, социал - демократически кхыча прогрессивнии партешцара, организацешцара а боламашцара а бувзама хIанзара чулоацам.

Кхы а лакхагIча боарам тIа доалаш латт Азе, Африка, Латински Америка дукхача мехкашца дIа-юха леладу гIулакхаш. ХIанзарча дунен халкъашта юкъерча дегIаахара лоархIаме фактор а хинна дIаотташ латт советско - индийски вIаши юкъера гIулакхаш. «Инде халкъ, — аьннад Раджив Ганде дайтача моаршал тIа, — доккхал а деш хьеж экономика, Iилма, техника, культура даькъе Советски Союза карагIдаьннача доттагIал долча советски халкъа вахарахьал тоадара новкъостал деш долча гIулакхашка. ЧIоагIа хозахеташ да тхо шун мехка чакхйоаккхаш йола перестройка бокнхача боарамера процесс, шун гIулакха тIехь дIахо толамаш оаш дахар ловш а да».

Толаме дегIа а йоагIа кIоарглущ а латт ВIашагIкхийттача Штаташцара диалог. Белггала тоалуш доагIа вай мехка малхбузенъевропейски паччахьалкхенашцара бувзамаш. Ден повестка тIа — «юкъараевропейски цIа» цхьана хьалделга.

Цу дерриганеша къаьгга тешал ду 1917 шера октябре дIадоладаь гIулакх дийна хилара а котдувлаш дIахо додаш хилара а.

ХОРЖАМАШ ЧАКХДАЬННАД — ПРОБЛЕМАШ ЮХЕЙИСАЙ

8 ноябре хинна хоржамаш чакхдаларах кердача диъ шера йолча хана — 1989 шера 20 январе денз — США президент хинна дIаэттав хIанзара вице - президент республиканец Дж. Буш. Из котваьннав шийкъовсамхочул демократически партегарча М. Дукакисал ВIашагIкхийттача Штаташта чоалхане а бехктокхаме а йолча хана.

Дукха шераш да мохк средствашка хьежжа бахаш боаца, белггала талхаш латт цун дунен рынкашкара позици. Из бахьан долаш рейгановски администраци Iаьдала керте латтача юкъа къаман декхар шозза совгIа лакхденнад, 2,5 триллион доллар долча астрономически суммага а кхаьчад. Вокх оагIорахьара, шерагара шерага дегIайоагIаш йолча торгови дефициташа США кхоачаьй дунен тIа йоккхагIъярех йола кредитор хинначара эггара дукхагIа декхар доаллаш болча мехкага йоалаш, кхыча мехкий цунга хьаьрча декхар ах триллион доллар совгIа а долаш. Къамани арахьара доахкачей декхарех дIателаш дола дукха процентащ доккха дукъ хиле тIадуж паччахьалкхен бюджета, кхы а чIоагIагIа толхаю дунен тIара США позици, ерригача капиталистически системана дестабилизаци ю.

Бакъдар аьлча, Дж. Буша хоржамашка яьккха котало, вIалла а яьккхаяц уж Iалажмате чоалхане проблемаш къоастаяра дикагIа йола кхы а эффективнегIа йола способ цо хьалхаяккхар бахьан долаш. ГIулакх кхыча тайпара дар, из а цунца къувсаш хинна М. Дукакис а хоржамашта хьалхара шоай кампанеш йолча хана цу хьакъехьа цхьаккха хIама хьоадеш бацар, хIана аьлча цу лазарашта долча дарбан рецепташ е цхьаннега а е шоллагIчунга долаш доацандаь. Дж. Буша хьалхадаьхар дар декхарех хьал а юзаш республикански администраце, из бахьан долаш мохк кIал а буташ 17 миллион гаргга балха моттиг вIаштIехьъяккха а мега 1982 шера 10,4 процент хинначара хоржамаш хьатIакхоачача хана 5,3 процентага кхоачаш балхазал кIезигъяь хилар.

КIезига таро ярашта администраце хьалхаяьха козыр яр из. ХIаьта юкъера класс оалаш барашта йола козыр яр налогаш кIезигъяр. Цхьабакъда, американски социальни лоаме эггара лохерча лагIа тIа бараш кхы а къегIа хилар социальни эшарашта еш йола расходаш рейгановски администраце кIезигъяр бахьан долаш. Амма американски политикаша уж чоте эцац, хIана аьлча царех дукхагIбараш шоай вахара хьал тоаде доал деш долча гIозарашта могаргхиларах догдилла ба, хIаьта хоржамашта юкъе цар дакъа а лацац. ХIанз а хоржамий участашка баьхкараш кхаж тасса бокъо йолча американцех 50 процент гаргга бараш мара хиннабац.

Дж. Буш хоржамашка котваьннав, могаргдий-теш цунна дIаьхденна дола Америка лазараш эшаде, из хано хьахьокхаргда. ХIанзарчоа, дукхача наблюдателашта хетачогIа, изи цун администрацин дунен халкъашта юкъера хьал тоаде гIерташ хила еза, из ца дой тIема кийчонна еш йола расходаш кIезигъе йиш хургъяц, хIаьта уж кIезиг ца йой дефицитий, доахкача декхарий, американски товарий конкурентоспособность лохъялара проблемаш къоастаярга даха дог а дац. Цхьа бахьан доацаш дацар хоржамаш хьатIакхоаччаш, ше президент хилча эггара хьалхара декхар хургда советско - американски вIаши юкъера гIулакхаш тоаделгеи М. С. Горбачевца вIашагIкхетараш вIаштIехьдоахилгеи, аьнна харжархоша Дж. Буша дош далар.

КОНФЛИКТАНА ОТТАЯЬ БЛОКАДА ДIАЯККХАРГАХЬА БАЬККХА ГIА

Парижа йистерча Фер-ан-Тарденуа яхача моттиге хилар Кампучена гонахьарча конфликтана оттаяь блокада дIаяккхара дола кхаь оагIорахьара вIашагIкхетар. Цига дакъалоацаш хилар НРК Министрий Совета председатель, кхыча мехкашцарча гIулакхий министр Хун Сени оппозиционни низий лидераш принц Сиануки Сон Сани. Конфликта йиълагIа оагIув — полпотовски «цIе кхмераш» вIашагIкхетаре дакъалоацаш бацар, НРК кулгалхой политически наькъаца барт беча уж юкъе озара духьала беце а, нагахьа санна тIема низаш юкъехувларах уж юха а боале, герзаш цар дIа а дохе.

Оппозици вилалашца вIашагIкхетараш долча хана Хун Сен хьинаре чакхйоаккхаш вар къамаш бартадоаладара политика. Цун чулоацам сенах латт аьлча, кампучийски халкъа самоопределене бокъо лулга массане юкъара а паргIата а хоржамаш чакхдахара ларда тIа хила дезаш хиларах, кампучийски халкъа къаман традицеши царна дагалаттараши хиларга хьежжа социальни, политически, экономически строй белгал а ерзйолаш. Уж хоржамаш НРК-ас де деза йоах кхо бутт баьнначул тIехьагIа Кампучера вьетнамски добровольцаш цIенбенна ара а баьнна арахьара юкъегIерталга сопадаь даьнначул тIехьагIа. Из хиллалца йолча хана Кампуче хIанз йолаш йола политически военнии статус-кво юхе а юташ. ХIара оагIон герзашца кийчдаь низаш шоай позицешка латтаргда тIом беш а хургдац. НРК йоах иштта къамашта юкъе бартбара йиъ оагIорахьара совет вIашагIйолла еза цунна керте латташ принц Народом Сианук а кхоъ вицепрезидент а волаш. Из совет декхарийла я кампучийски оагIонашта юкъе барт белга чакхдаккха, хоржамаш дара хьалаши процедуреи белгалъе, Кампуче конституци кийчде. НРК йоах тIахьожам лоаттабара йола дунен халкъашта юкъера комиссе вIашагIъйолла еза, кампучийски оагIонашкахьара юкъе барт белга Iалащдара, мохк ший лоIаме хилар, суверенитет, нейтралитет, блокех дIакхетанза долча мехкий статус хилар, хIаьта иштта Къулба - Малхбоален Азе машари стабильности хилара гаранти ялар духьа дунен халкъашта юкъера конференци е еза.

Фер-ан-Тарденуа хиннача переговорий итогегIа йолча коммюникена кIал кулгаш яздаьд. ВIашагIйоллаш я кампучийски проблема машара наькъаца къоастаяра йола таронаш тахкара лаьрхIа балха комисси. Барт баьб Кампуче хьакъехьа дунен халкъашта юкъера конференци гулъярах, маца а мичахьа а из ергья тIехьагIа белгалдергда. ОагIонаша барт баьб Хун Сен Сианукацеи Сон Саноцеи вIашагIкхетар хьатIадоагIача шера хургдолаш.

ОагIоний позици цхьадолча дешашта, бакъдар аьлча, цхьатарра йоацаш вIашагIкъаьстаб. Иштта, Сиануки Сон Сани вьетнамски бIу арабаккхараи оппозиционни кхмерски группировкашта арахьара дIахо гIо дараи тIехьа ба. Из бахьан долаш дош иштта эттад: Кампуче Халкъа Республика герз Iодилла дезаш я вокх оагIонашта гIо деш, цу даькъе тIема кийчонца а деш, латтача хана. Из бахьан долаш оагIонашта юкъера хьалаш цхьатарра дац, из белгалдаьккхад Хун Сена. «ЦIеча кхмерашка тIема низ бусаргболаш гIулакх де гIерт, хIаьта из кердача тайпара наьха цIий Iодахар кхерам болаш хIама да.

Из иштта дале а вIаший довне йола оагIонаш вIашагIкхетарах хьахинна хьадда йола решенеш — из нийса гIа баккхар да конфликтана оттаяь блокада дIаяккхара оагIорахьара. Цо тешам лу кастта Кампуче къамаш бартадоаладелга чакхдаргхилара.

Геннадий ШИШКИН. (ТАСС).

Ведзижев Ахьмад

ДЕГА ЙIОВХАЛ

ИШТТА ЦIИ ЙОЛЧА ПОВЕСТА ТIАРА ДАКЪА

(Инстедоалар. Доалалур 12-ча ноябре араьннача номер тIа).

— Из сов тIехвалар да, — истола тIа бий а теха, ураийкхар сержант.

ГIулакх гаьна доалаш латтар. ДукхагIа бола лоамарой хуллача тайпара, сиха вар Рамазанов. Бакъда цIаьхха сона ца меттар хилар.

— Фу гIар я ер, детташ бийнаш доаццаше, — безаме йист хилар ца холуш спецкомендатуре чувена лакхарча дегIара саг. Цунна тIаювхача шинела аьрда пхьош даьсса дар. Къонахчул долча сага юхь яр цун яр, бIаргаш кердадараш санна майрра хьежар тхогахьа.

— Сержант Муха, юха а дов деш-м вац хьо? — йоахар керда тIавеначо тхога массанега аргIах кулг а луш. — Фамили дукха башха еце а, ше моза санна кIордавайташ ва яр, — хоадам бир цо деша.

Чувеначох кхералга дарий а хац, е цун сий делга дарий а хац, даьна хьесталу жIале кIазилг санна хьежар сержант цунга.

Тхона массанена а ше вовзийтар колхоза председатела.

— Тимофей, — оалар цо лоацца, тхога кулг а луш, — шун фронтовой воша.

Тимофей Васильевич Царапин зIамига саг вар. 27—28 шу долаш. Фронте пхьарс а баьккха цIавеначул тIехьагIа шоллагIа шу дар из колхозе председателал леладеш вола.

— Фу дергда, фу дергда, — йоахар Царапина тхона юккъе Iо а хайна. ТIом дIабала гарга кхаьчабале а, хIанз а чIоагIа хала да. Колхозе болх хьабе саг вац. Кхалнахи бераши мара. Шун нах моцало, лазараша чIоагIа кIалбитаб. Дукхабараш моттиг хувцар, моцал, лазараш ца ловш байнаб. Могаш дола новкъостал-м дора. Укхаза кIал баьхараш шоай дар лоамарошца декъаргдолаш бар. Цар а фуд... деррига а тIемо дIадихьад.

Тхогара деррига документаш дIадаьхар сержанта Мухас. Цар метта спецпереселенций удостоверенеш да, аьнна тхона цхьацца каьхата чIегилг елар.

«Вахача юртал аравала бокъо яц» — аьнна дар удостоверенешта тIехьашка тушаца яздаь.

«ДIадовргдоацаш-м яздаьд» дагадехар сона. Тахан денз тха деррига вахар сержанта Мухай карадодаш дар. Салте волчун а эпсар волчун а. Дика хинначун а во хинначун а. ХIанзчул тIехьагIа тхо хIанзалца тхоаш хиннараш дацар. «Спецпереселенец» яха ярлык тIакхийтар тха фамилешта. Из тхона хьахайтар тхона деннача удостоверенеша, сержанта Мухас, Молотова портрета кIал боаллача соцамо.

ТIаккха Сталин? Цу дийнахьа эггара хьалха Сталинах бола цатешам бессар тха дегашка. ДIа юххе. Цхьаккха аппарата гучабоаккхаргбоаццача...

II.

Кхаь бетта даьхар тхо цу колхозе. Со пхьоале молотобойцалла болх беш вар. Капитан Рамазанов колхоза конторе хьожаваьвар балха. Секретаралла. Цо дукха бинзар цига болх. КIира а даккханзар.

— Мишта мегаргда, — аьлар цо колхоза председателга. — ТIом дIабаьннабац. МаIа нах тоъац. Со мишта вагIа конторе Iохайна.

Ше ферме вохийталга дийхар цо. Хьашт долчча балха.

ХIанз шерч лехкаш вар капитан Рамазанов, арара ферме доакъар тIаувзаш. Доакъар гаьнара кхахьа дезар, лоамашкара. Цига 15—16 километр яр. Iа шийла денадар, — 25—30 градусага кхоачар шелал. Iурра араваьлча, саррахьа мара цIакхачацар Рамазанов. Шелалла хала дар. Болх а бацар аттагIчарех. Соалоз йотта а, йоассае а ший езар.

— Цоб, цобе, — шерч дар хIанз капитана Рамазановс команда еш хиннараш. ТIема команда тIехь-тIехьа йицлуш йоагIар цунна.

— ХIама дергдац, — оалар капитана. — Из а эшаш команда я. Цо а новкъостал ду толам гарга боалабе.

Вахаш цхьана вар тхо шиъ. ТIема тIа мар вийна Полина Михайловна йолча. Цун цаI мара воаца воI а фронте вар. 55 шерага кхоаччаш ха йолаш яр из.

Сона хIанза а мах баь вала магац цу эрсий кхалсага дега дикала. ХIанз сенах ховргда из, бакъда, хетаргахьа, Полина Михайловна хиннаецаре, венна хургвар сои Рамазанови цу хана. Ялат массанахьа кIезига дар. Цудухьа каст-каста лайна кIалхара кIи-канаш гулдора тха фусам-нанас. Цунна шийна кхоачам билла кIа далацар Iура денз сарралца гулдаьча канех. Бакъда хьахиннар цо тхоца декъар. Нийсса. КIа аьта а аьте, ишк йоаккхар. Хица кхехка а йийя, цу чу шура йоттар. Цхьайолча хана ишк таа а ца таьэ, гIораьъ коартолаш шурийла кхехкайора. Михайловна цаI мара боацача Iатта шурийла.

— Ялалаш, кIантий, ялалаш, — оалар фусам-нанас, — шо санна цхьаннахьа кхесташ са воI а хила мег. Меца, шийла. МоллагIа а нана тIакхоачача хуле, цо са кIаьнка а лургья дега йIовхал.

Деррига а дика дIадодар пхьа хатар ийккха децаре. Вешта из-м Рамазанова болча аьттонна ийккха хила а мегар.

Каст-каста тха фусаме воагIар сержант Муха. Массаза ва — буса воагIар, малара хьаж йоагIаш а хургвар. Вийса юкъе яхачул тIехьа. Тхо цIагIа дий хьажа. Довданза дий хьажа.

ТIаккха тхо мича довдаргдар? Берза бокъонал башха мича дар тха киса даьхна удостоверенеш. Цу тIехьашкахьа тушаца яздаь ма дарий вахача юртара дIа-юха ваха бокъо яц, аьнна. ХIаьта а Муха фийла вар. Е из тха футтаройна леларий а хац. Ше тха хьаким волга тхона хьахайта.

Цу бус а йоагIар Мухах бешка чура санна Iажех даьккхача самогона хьаж. Мераж цIе басар хьаькхача санна цIе яр.

Хьаккхашта чувера Муха тхо долча. Цхьаккха хоаттам а боацаш. ЩенъюккъеIохайра ший цIагIа санна. Табуретка тIа.

— Сенна венав хьо? — хьаьттар Рамазанова, тхо сомадахар бахьан долаш раьза воацаш.

— Шо цIагIа дий хьажа, — дар жоп.

— Сийсара а ма хиннавий хьо, — метта юккъе уравагIар Рамазанов. Эрсий пийшка тIа улла Полина Михайловна ура а хайна, ладувгIаш ягIар.

— Тховсара а венав, — йоахар Мухас.

— Са воI, — ист хилар пийшка тIа ягIа фусам-нана. — Адамаш ма дий уж... Iурра денз сарралца балха боахк. Иштта къиза хила мегарг мичад... СалаIийта нахага.

— Адамаш дац, спецпереселенцаш ба, — йоахар Мухас фусам - наьнагахьа ца вашшаш хьал а хьежаш. — Хьайна со укхаза ахар новкъа дале, фусамера арабаха. ТIаккха со ухаргвац хьона.

ДегIаца зунгаташ удаш санна хетаделар сона. Сона ховра хIанз Рамазанова сатоха мел хала дар. Човна тIа тух хьарцара тара дар хIанз Мухас деш дола къамьл.

— ДIагIо укхазара, — аьлар Рамазановс шортта. — ДIагIо... Кхалсаг а ма йий укх чу.

— Сай хьашт дале — гIоргва, деце — гIоргвац, — табуреткана тIалотавича санна вагIар Муха.

Са Рамазанов хьалаца кхензар. ЖIале хьокхадаь циск санна, хинначох со кхеталехь, цунна кIал воаллар Муха.

Сенах ховргдар из сенца чакхдаргдар, сои, Михайловнеи сов кадай а хинна, оаха Рамазанов низах хьаваьккхавецаре. Ерригa Iаьожъяь батт а йолаш, чура араийккхар Муха. Тхона ховра тхоашта тIехьа боагIаргболга. Тоха меттел, коменданта духьал йист хила а бокъо яцар спецпереселенца. Из бакъ вале а, харц вале а. Из закон оттадаьрашта тхона чу деттадураш адамий дегаш хилар дицденнадарий а хац. Е тхоай дIадахар тхона диц а далийта, тхо хьайбай оамал тIа дига гIерташ хил а мегар.

Iурра райспецкомендант вера. Шийца участкови милиционер а Муха а волаш. Мухай корта бийхка бар. Пхьарс кач уллар.

— Шо дий сийсара спецкомендант ве гIийртараш? — Шийна тхо ца довзаш санна хеттар райспецкоменданта.

Тхо шиъ районе дIавигар. Тхона моттар кхы тхоаш укхаза юхадоагIаргдац. Райкоменданта тхога хьалхехьа а аьлар из: «Макар Iаьсий доажаде ца кхаьчача дохийтаргда аз шо» — аьнна.

КхоалагIча дийнахьа кхача бахьаш тIехьа енача Полина Михайловнаца цIавера со. Цо кхетавир со дерригнех а. Ше ма дарра гIулакх фусам-нанас дIадийцача оарцагIваьнна хиннавар колхоза председатель.

— Тимофей Васильевич, ха йIаьхлойла цун, шийга аз гIулакх дIадийцача, цу дийннахье а райкоме вахар, — дувц сона новкъа. — «Сагот ма делахь, Михайловна, — йоах, — хьа квартиранташ вай цIабоалабергба». Ах пунт хьоара яздайтар, пхи литр шурий а... шоана тIехьа дахьа...

— Ма ле а лийра Мухайга. «Хенжа — йоахар амат дац хьа сага тара»... Охцача мара хьалхашка нускал санна латтар Муха, — дувц Михайловнас, ела а елаш.

Тхона хьаким вале а, колхоза председатела хIамма а йоацар ма ярий из Муха. Моза, бар-кх, ше ма барра моза.

Царапин мелла оарцагIваьннавале а, вIалла бехк боацаш кIалхарвалийтанзар Рамазанов. КПЗ даккха итт ди-бийса техар цунна. Цхьаккха суд а йоацаш. Из наназани спецпереселенца е райспецкоменданта ший бокъо яр.

ЦIавеча чIоагIа гIозваьнна вар Рамазанов. ХIама хьа а ца оалаш, велар, ловзар.

— Хье КПЗ ваьлла гIадвахав хьо, — хьаьттар аз цIенхаштта, цунах се ца кхеташ.

— Мичара, — йоахар, — фу КПЗ ювц Iа. Дезал хьакорабаьб, дезал! Кхетадой Iа, дезал! Сол кхетам болашах хиннай са сесаг.

Мара саготдеш йолча сесага яздеш хинна каьхаташ Москвера Алма-Ата а дахкийта, цу юххе вахаш хиларах аьттув баьнна хиннабар Рамазанова.

— Акмолинске ба са дезал... ДIаваха бокъо ер я.

Со гIадвахар новкъоста аьттув баьнна. Дика да-кх, укхун девал мукъагIа корабаь. Бакъда, аз кхетадир хIанз се новкъост воацаш вусаш хилар. Укх кхаь бетта се дIаIаьмача, хало а, атто а сайца йийкъача новкъостах се воалаш хилар.

Полина Михайловнай бIаргех хиш ухар.

— ТIехьа дика доацаш во хилац ма йоахий, — йоахар цо. — ХIанз дезал хьакорабаьб, тIаккха, мехках кхетаргда. Ца кхета йиш а яц.

Тха дог дика фусам-нана! Ше тешаш ярий-те из цу хана ший дешаех, е тхона тоам бе йоахар цо из. Мичча бесса дале а, ма хьаьстар тхо цун дешаша.

ШоллагIча дийнахьа колхоза председатела говр а енна, цIера-почта наькъа станце дIавигийтар Рамазанов. ЦIаьрмата хиланзар Тимофей Васильевич наькъа луча кхачанна а. ТIормиг маькха буханкех, шурий шушаех, дулха чIегилгех хьалбиза бар.

— Бехк ма билалахь, — йоахар Царапина ший цаI мара боацача пхьарсаца Рамазанов мархIа а вехкаш, — Дега ловчча бесса хьайна гIулакх де низ ца кхачарах. Иштта ма йий ханаш... Кхы дикагIча хана а вIашагIкхета мег вай.

Рамазанов дIа а ваха, се висар со. Балха хана дерригa а дицлора — болх дукха бар. Балхара чувеча Полина Михайловнаца цхьаь вусар со. Сона лоIам бе гIерташ хулар фусам-нана. Дуача хIаманна а паргIатагIа яр, хьалха тхо кхоъ долча хана а керттерча даькъе Михайловнас кхоабаш ... ма дарий тхо. Наггахьа сонеи Рамазановнеи колхозер луш хиннача кIих, шурех хIама хилацар. ХIанз тхоаш шиъ долаш аттагIа яр.

ХIанз бийсана тхо долча ахацар спецкомендант Муха а, ший керттера моастагIа Рамазанов лоархIар цо. Со-м цо башха теркал а вацар.

Рамазанов вахача кхоалагIча дийнахьа пхьоален хьалххашка кхийтар сох Муха.

— Вахар из? — хьаьттар цо, шийна ца ховш санна. Сона ховра цо хеттар Рамазанов волга.

— Вахар, — жоп делар аз.

— Са кулгашта кIалхара ваьлар из, — йоахар Мухас, боргIал санна хьал а сетташ. — Аз хойтаргдар цунна вахар фуй. Со ше тешавича санна дIавахар Муха.

Са-сайца велавелар со. Дагадехар сона цу бус сов кхераваларах котам санна хоба а венна Муха вадар.

Денош дIаухаш латтар. Бутт баьннабар Рамазанов ваха а. Яздергда аьннадале а, хIанзалца цхьаккха хабар хиннадацар цунгара. Рамазановна тхоаш дицденнад аьна хета доладеннадар, бакъда, цхьан сарахьа со балхара чувоагIаш гIозъяьнна духьал енача фусам-нанас кхаъ баьккхар сога.

— Письмо да хьога, письмо! — яхаш гаьннара цIоагIа деттар цо.

Са гIадвахара доазув дацар. Письмо, эггара хьалхара письмо сога.

Рамазановгара дар письмо.

«Хьа да Акмолински областерча Кийма яхача юрта волга хайнад сона, цигара венача сагага гIолла» — яздора Рамазановс.

Да дага массаза вох сона дага йохар ваь, хьалкхийна юрт. Да, дезал гаро гIадвига ца Iеш, со чIоагIа гIадвугар новкъостий, юртахой гаро а, деша вагIачара, е цул тIехьагIа балха волчара юрта воагIаш хилча. ТIаккха хIанза? Хьанца бах-те, мичахьа бах-те тха дезал, уж болча бий-те юртахой?

Бакъда, сонеи са дезалаи юкъе тIехвоалалургвоаца пен хинна дIаэттар Муха.

— Боккха болх ба Рамазанова письмо дайтача? — йоахар цо шоллагIча дийнахьа дезал болча дIаваха разрешени я, аьнча со ше волча вахача. — Ше сона кIалхара валарах а кхоачам ца беш, хIанз хьо а хьалхьоаваьв цо? Хьа да учете волча спецкомендатураг а р а из бакъдеш хоам ца хуле дIаваха бокъо хургьяц хьона — деша хоадам бир Мухас.

Са сатем байнабар. ХIанз сога мишта дулургда Мухас яхар. Адама дог дац-те цунна чудоаллар? Кхетаде ма дезарий цо со малагIча хьала тIа ва.

Бакъда, сона гучадаьлар мелла дехарах Мухаца дийцачох хIама хургдоацилга.

— ХIама а дергдац, — йоахар цо кIаттIара а боацачох са дехара духьал. — Ма кхераллахь хьай да сигала валар.

ЦаI ца дича даргдолаш дацар. ХIанз дийнахьа сатеми бийсанна наби яйнаяр са. Да, нана, йиша — цар сибаташ дацар вижача, гIеттача духьалара дIадоалаш.

Цхьаккха бокъо а йоацаш ваха соцадир аз. Аз кхетадора из кхоачаш ца даллал хала гIулакх долга. Массанахьа пропускаш хеттар. Эггара хьалха пропуск хаьттача со соцавергвар. Бакъда, со адамех тешар. Дикача адамех.

Царапина енна, со колхозе ваьха хилар а, хIанз сай да волча дIаводаш хилар а бакъдеш справка йоаллар са киса со кхоалагIча денна новкъа ваьлча. Спецпереселенца удостоверени а доаллар. Бакъда, из берза бокъонал башха дацар.

Фусам-нанас маьхк еллар са тIорме чу, дулха чIегилг еллар.

— Дикача наькъа тIа хилва кIаьнк, маьрша даьх, наьнах кхеталва. — бIаргех хиш а Iоухаш новкъа ваьккхар со Полина Михайловнас.

Аз дог даьхар довнзар са. КхоалагIча дийнахьа Новосибирске кхоачавкр со вагона проводника.

— Дезац, баркал, — аьлар воккхача саго се поезда тIера Iовоссаш аз шийга тIеххьара ахча дIакховдадича. — Хьона хьайна накъадаргда из.

Муха, Муха вацар дагара воалаш. Са беррига цабезам, са ерригa гоамал цунна тIайиирзаяр хIанз. Деррига кхыдар дицденнадар, Муха вар верригa а дагаваьллар. Мишта бекхам бергбар цунна? Фу дулургдар сога цунна? ЦIаьхха сона дагадехар сакъердаме хIама.

Со ваарах бехк ца хулаш вусаргвацар Муха. Из аз кхетадора. ХIара спецпереселенца кертах жоп дала дезаш бар спецкомендантaш. Уж моцалла, шелалла боврах царна бехк хургбацар. Цар доацачунна, царна эшачунна а хургбацар. Бакъда, царех саг вахача, вайча царгара жоп дехар.

«Новкъост начальник Муха — яздора аз комендантага новкъара айса цунга яздеча письмо тIа. — Со ваха новкъа ваьлча станце райспецкомендант кхийттавар сох. Со мича вода цо хьаьттача, аз цунна дIадийцар сержанта Мухас ваха бокъо а енна, се водаш хилар. Райспецкомендант тийшар сох. Аз дехар ду хьога из бакъдар. Хьона хьайна ма хой, Iа бокъо еннаецаре со новкъа варг воацилга. Спецпереселенчески моаршалла...».

КIеззига уйла а яь тIатехар аз: «Е письмо мах бала безаш хилара хбехк ма билалахь».

Сона ховра Мухай дагахь мел эгIазал гIотторгъя цу письмос. Цул совгIа, из цун хьакимашта карадоде из цхьа письмо тоъаргда Муха балхара лалла. «Ловча, — гIадвахавар со дагахь, — Мухар кIезигагIа мел хул дикагIа хургда».

Новосибирскера Челябинске йодаш салтий эшелон яр. Дукха дувца дезанзар са салташца. Ший дегаца кхетаю салтечо сагагара гIайгIа. Иоал йоацаш дакъа воагIар из цу гIайгIанна. Сона салташца атта дар. Дукха ха яцар со се а хIанз царгара хьал долаш хинна. Сайгара хьал дицдир сона цар. Салтий доттагIалла йIовхо, цар сакъердаме хилар, цаI массане духьа а, массавар цхьанне духьа а отта уж кийча хилар. — Юха а из ходаларо дагахь тешам боссабир сона. ДIахо йодача хана сай хургдолчох бола тешам.

«...Заготзерно» хьожавир со, Кийма мишта гIоргва, аьнна, аз хаттар даьчо Джалка станце. Цигара ухаш соалозаш хул хьона, аьлар, колхозашка дIаде кIа кхухьаш.

ХIанз а Iуйран боад дIаяланза яр. ДегIа юккъе гIолла чакхъювлар шелал. ГIорадаь лоа салтий иккашта кIал «цIрр» «цIрр» яхаш цIувзар. Сов шийла йолаш мерий бухьигах маьхий Iетташ санна хетар.

— Кийма йолхаш соалозаш я, — жоп делар сона са хаттара «Заготзерно» хьахочо. — Гой, дIа-а дагIа гонахьа кхертIой карт йола лоха цIенош гой хьона? Из цар база я. Цигара гIоргья хьона соалозаш. КIа сийсарре а деттад цар.

Шерч дIадежа даьнна а дожаш а дар со базе кхаьчача.

— Вугаргва-те, — жоп делар соалоза гонахьа кхестача кхалсаго, аз Кийма вига аьнна дийхача. — Хьона никъ бийхка-м бац цига?... Э-э-э, — цецъяьлар из, — цу гIирсаца мишта вода Кийме. Мел шийла я хой хьона?

Са салтий шинело лоравацар шелалах. Фу дергда кхы тIаювха хIама ца хилча? Юха гIорг мича вар со се хьавенача? Кхаькхий тулуп елар сона кхалсаго тхо новкъа даьлча.

— Шун нах а ба Кийме, — йоахар сога кхалсаго. — Дукха байнаб лазарех, шелалах... Ер Кавказ мичай, Укхаза дарц хьайзача дуне готтлу. Тхо-м дIаIаьмад укхаза даха. Тхона шелал йоацача, дарц доацача мишта дахаргдар а хацар.

Са дезал бовзацар кхалсага. Из никъ бIаь километр бар. Хала да, геттара хала да метр, метрал совгIа диллача лайла гIолла. 35 — 40 градусага кхоачача шелалах шерчашца из никъ бе. Цу бIаьхача новкъа зIамига цхьа юрт мара яц. Цига яьккхар оаха бийса.

ШоллагIча дийнахьа делкъал тIехье яр гаьнна шерача ара уллача Киймах тха бIарг кхийтача. Малх сийрда хьежар, бакъда, йIовхо вIалла лацар цо. Сона дагадехар циганий кица: «Малх, сийрда хьеж хьо, йIовхо-м лац Iа, сердалца даьла Iеха а веш. цунга хье кхоабийт Iа». Сов къегарах лайво бIаргаш Iувжадора. БIарг ма кхоачча ядача аренашка лоа, лоа, лоа. Кхы цхьаккха хIама гацар.

Кийма Есильский района центр яр. Деррига цIенош кIира маркхалца кхертIоех детта дар. Цудухьа цаI вокханах къоасталацар уж.

Новкъа кхийттача мехкахочо дIавигар са да вахача.

— Миска Осман, — йоахар, са наькъахочо са дог лоза а деш. — Хьа нана а дIаеллар цо, йиша а дIаеллар.. ХIанз ше а чIоагIа кIалвиса ва. Ма чIоагIа са тувсар цо хьо тIакхачарга.

Цо дувцачун маIан аз бокъонца кхетадацар. ГIа да из, е сомагIа да... Нана, йиша деннад... да кIалвиса ва. Ма нийрча, унзара кхаъ ба укхо сога баьккхар.

«ХIана хиннад е деррига а? — хеттар аз сай дагахьа. — МалагIа бахьан долаш хиннад?»

Вовзаргвоацача ваьннавар да.

БIаргаш матар даха гонахьа хьежар. ЦIаьхха сона тIа сецар матар баха цун ши бIарг. Вайзарий-те?

— Фу дергда, са воI, фу дергда, — йоахар бIаргех уха хий дIа а доахаш, фусамнанас, къаьнача эрсий кхалсаго. — Иштта я кхел, беррига а даьла болх ба.

Цу бусса да велар. ШоллагIча дийнахьа сарралца ваьллар сои фусам-наьна воI, тIема заIапхо Федори каша доаккхаш. Дагарашца а, вабашца а халла кхо тIоа боаккхабелар тхога гIорадаьча лаьттах.

ШоллагIча дийнахьа Iурра спецкомендатурера надзиратель вера со волча.

— Волле, — аьлар цо лоацца.

Райспецкомендатуре цхьа лейтенант воацар саг вацар.

— Документаш, — хьаьттар лейтенанта сийнача фуражкана кIалхара сийна ши бIарг сона тIа а хьежабеш.

Кисара хьа а яьккха колхоза председатела сайна енна справка дIаелар аз.

— Сенна гIерт хьо хье Iовдал ва моттийта, — аьлар цо са справка хьоарчаяь корзинка чу а кхоссаш, — Пропуск, спецкомендатура бокъо йий хьога?

— Дезал укхаза болга а хайна венав со...

— Дезал, дезал — дистбIара ийккхар лейтенант, — бокъо йий хьога?

— Яц.

— ТIаккха ва йиш йоацилга ховрий хьона? Аьннадарий хьога шоай спецкомендатуре?

— Да, нана, йиша деннад са укхаза... Да селхан дIаьеллав.

— Да, да, — тIачайхар лейтенант. — Уж дийнбе-м валлац хьо?

Истола чура хьа а яьккха цIена бланк хьалхашка Iойиллар цо. «Лацарах йола постановлени» — аьнна дар кепа йоазонца Iаьржача алапашца яздаь.

Лакхе пенах хьалтеха доаллар Сталина портрет. «Генералиссимус И. В. Сталин» аьнна дар кIалда яздаь. КIирвенна портрета тIера сона бIарахьежар из. «Беррига а даьла болх ба» — дагадехар сона сай да леш къаьнача эрсий кхалсаго аьнна дешаш.

«Бий-те даьла болх-м... Наьха болх ба мотт сона» — дага а деха Сталина портрета тIара бIаргаша дIадерзадир аз.

— Iоязде кулг, — аьлар лейтенанта, со лацарах йола постановлени согахьа хьа а тотташ...

— Из хIанз дIадаьннад, — йоахар инарала Мухарбик накъа воаккхаш, цун кулг ший бе а соцадаь. — ЦIаккха а, цIаккха а юха доагIаргдоацаш дIадаьннад.

Кабинета наIарга кхаччалца накъа ваьккхар цо Мухарбик.

— ТIем тIа санна аьттув балба вахаре а, — аьлар цо безаме вела а луш.

НиI тIакъайлача а инарала хьахозар Мухарбика когаша ду таташ.